

Şiirlerinin Kur'an'a Uygunluğu Bağlamında Lebîd b. Rebî'a'nın İslam Sonrası Şiir Söyleyip Söylemediğine Dair Bir Mülâhaza

Muhammed Eser Altuntaş

0000-0001-8652-2536 | muhammed.altuntas@cbu.edu.tr

Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı, Manisa, Türkiye

ROR ID: [053f2w588](https://orcid.org/053f2w588)

Seracettin Eraydın

0000-0003-4094-1246 | seracettin.eraydin@cbu.edu.tr

Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı, Manisa, Türkiye

ROR ID: [053f2w588](https://orcid.org/053f2w588)

Öz

Bu çalışmada Müslüman olan tek muallaka sahibi Lebîd b. Rebî'a'nın (öl. 41/661) Müslüman olduktan sonra şiir söyleyip söylemediği ve söylediye ne kadar söylediği sorunsalı üzerinde durulmakta ve bu konuda bir sonuca ulaşmak amaçlanmaktadır. Bilindiği üzere şiir, İslâm öncesi Arap toplumunda çok önemli bir yere sahipti. Öyle ki iyi şairlere sahip olmak veya olmamak herhangi bir kabilenin toplum içindeki itibarını ve konumunu büyük oranda etkileyen bir olguydu. Zira şiir, sözlü kültüre sahip olan Arapların kendilerini ifade etme yöntemi ve kültürün bir taşıyıcısı konumundaydı. Bu nedenle şairler de söyledikleri şiirlerin etki gücüne göre itibar görüyor ve belirli bir saygınlık elde ediyorlardı. Elbette şairlerin söylediklerini takdir eden ve onlara değer biçen belirli bir toplumsal muhayyile de bulunmaktaydı ve bu muhayyilenin ön plana çıkardığı belli başlı bazı şairler de vardı. Şüphesiz ön plana çıkan bu şairlerin en önemlileri belirli bir süzgeçten geçerek seçilen ve *muallakât* olarak bilinen şiirlerin sahipleriydi. İşte Lebîd b. Rebî'a da sözü geçen bu şairlerden birisi kabul edilmektedir. Öyle ki o, çok erken yaşlardan itibaren şairane ruh ve yeteneğiyle temayüz etmiş ve çeşitli temalarla söylediği şiirleriyle mensup olduğu kültüre renk katmış; bu yönüyle kavmini onurlandırmıştır. Onun Câhiliye döneminde söyleyip de bir divan oluşturacak kadar çok olan şiirleri o dönemin toplum yapısına ve zihin dünyasına çeşitli açılardan ışık tutmakta ve Arap dili ile belirli bir dönemin Arap kültürüne de kaynaklık teşkil etmektedir. Şairliğinin yanında muntazam kişilik ve olgun karakteriyle de dikkat çeken Lebîd b. Rebî'a, İslâm'la onurlanmış yegâne muallaka sahibi olmasıyla da farklı bir örneklik arz etmektedir. Onun onurlu davranış ve karakterini Müslüman kimliğine de taşıdığı bilinmekle birlikte yeni hayatında edebî kişiliğini sürdürüp sürdürmediği, dolayısıyla İslâm döneminde şiir söyleyip söylemediği konusu ise tartışılmıştır. Şöyle ki klasik dönemdeki bu tartışmalarda onun Müslüman olduktan sonra ya hiç şiir söylemediği ya da tek bir beyit söylediği görüşü yaygınlık kazanmıştır. Açıkçası dikkatle incelendiğinde bu görüşün Lebîd b. Rebî'a'ya ait şiirlerin içerik ve üslubundan ziyade bazı rivâyet ve çıkarımlara dayandığı görülmektedir. Özellikle de kendisinden şiir okumasını isteyen Hz. Ömer'e Kur'an-ı Kerim'den ayet okuduğunu aktaran rivayetin bu görüşün yaygınlaşmasında etkili olduğu anlaşılmaktadır. Sebep her ne olursa olsun Lebîd b. Rebî'a'nın Müslüman olduktan sonra şiir söylemediği veya çok az söylediği yaygın varsayımı onun İslâm içerikli şiirinin ihmal edilmesine etki etmiştir. Hâlbuki onun şiirleri bütüncül bir şekilde incelenip karşılaştırıldığında İslâm ruhunu taşıyan ve İslâmî öğretilen süzüldeği anlaşılan; Kur'an-ı Kerim ile lafız veya mana itibarıyla örtüşen birçok beyti bulunmaktadır. Nitekim ona nispet edilen şiirler içerik ve mana itibarıyla ele alındığında bir taraftan Câhiliye zihin kodlarını taşıdığı çok açık olan kavram ve içerikli beyitler, diğer taraftan câhilî bir zihin dünyasından sâdir olması mümkün olmayacak kadar nezih ve yüce anlam içerikli beyitler bulunmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada öncelikle Lebîd b. Rebî'a'nın hayatına kısaca değinilerek İslâm öncesi söylediği bazı şiir temalarından örnekler verilmiştir. Akabinde İslâm sonrasında şiir söyleyip söylemediğine dair literatürdeki görüşler değerlendirilmiş ve tespit

edilen bazı beyitleri Kur'an-ı Kerim'in ayetleriyle içerik ve üslup açısından karşılaştırılarak bu konuda bir kanaate varılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Arap Dili ve Belagati, Arap Şiiri, Lebîd b. Rebî'a, Muhadram Şair, Kur'an-ı Kerim

Atıf Bilgisi

Altuntaş, Muhammed Eser-Eraydın, Seracetin. "Şiirlerinin Kur'an'a Uygunluğu Bağlamında Lebîd b. Rebî'a'nın İslam Sonrası Şiir Söyleyip Söylemediğine Dair Bir Mülâhaza". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/2 (Eylül 2024), 767-796. <https://doi.org/10.51702/esoguifd.1474044>

Geliş Tarihi	26.04.2024
Kabul Tarihi	19.08.2024
Yayın Tarihi	15.09.2024
Deęerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	ethicilahiyat@ogu.edu.tr
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

An Investigation on Whether Labīd b. Rabī'a Composed Poetry in the Islamic Period in the Context of the Compatibility of His Poems with the Qur'an

Muhammed Eser Altuntaş

0000-0001-8652-2536 | muhammed.altuntas@cbu.edu.tr

Manisa Celal Bayar University, Faculty of Theology, Department of Arabic Language and Rhetoric, Manisa, Türkiye

ROR ID: [053f2w588](https://orcid.org/053f2w588)

Seracettin Eraydın

0000-0003-4094-1246 | seracettin.eraydin@cbu.edu.tr

Manisa Celal Bayar University, Faculty of Theology, Department of Islamic Law, Manisa, Türkiye

ROR ID: [053f2w588](https://orcid.org/053f2w588)

Abstract

This study centers on the inquiry regarding Labīd b. Rabī'a, the sole Muslim known to possess a mu'allaqa, concerning whether he continued composing poetry after his conversion to Islam. It aims to determine the extent of his poetic output post-conversion and endeavors to arrive at a conclusion regarding this matter. Poetry held a significant role in pre-Islamic Arab society. The presence or absence of skilled poets was a social phenomenon that substantially influenced the reputation and status of a tribe within the society. Poetry served as a vital medium for the expression of thoughts and values within the oral culture of the Arabs. It functioned as a cultural transmitter, enabling the preservation and dissemination of their heritage. Consequently, poets earned profound respect and developed a cult of personality based on the impact and resonance of their compositions. Within this context, there existed a specific social ability to interpret and deeply appreciate the poems created by poets. Moreover, certain elite poets garnered societal approval and recognition. Undoubtedly, among these esteemed poets, the most significant were the authors of the poems recognized as mu'allaqāt, a selection made after a meticulous elimination process. In fact, Labīd b. Rabī'a is regarded as one of these distinguished elite poets. His prodigious poetic talent and spirit propelled him to prominence at a remarkably young age, enriching the culture to which he belonged with his poems exploring diverse themes. Labīd b. Rabī'a penned numerous poems during the Jāhiliyyah period, enough to compile a comprehensive dīwān. These compositions offered multifaceted insights into the social structure and the prevailing mental landscape of that era. Hence, he brought honor to his people through this achievement. His extensive collection of poems from the pre-Islamic era, enough to form a dīwān, illuminates the social structure and the mindset of that period in multifaceted ways. Moreover, these works serve as a rich resource for understanding the Arabic language and the specific era of Arab culture. Labīd b. Rabī'a, renowned not only for his remarkable poetry but also for his admirable personality and mature character, stands as a unique figure, being the sole mu'allaqa poet honored within Islam. While it's established that Labīd b. Rabī'a carried his noble behavior and character into his Muslim identity, there has been a debate regarding whether he continued to express his literary persona in his new Islamic life. Consequently, the discussion revolves around whether he continued to compose poetry during the Islamic period. During the classical period, it was widely believed that following his conversion to Islam, Labīd b. Rabī'a either ceased composing poetry entirely or wrote only one couplet. Upon closer examination, it becomes apparent that this perspective is rooted in certain narrations and deductions, disregarding the content and style of Labīd's poems. It's inferred that a specific narration significantly contributed to the propagation of this view. According to this account, it was mentioned that he recited a verse from the Holy Qur'an to 'Umar b. al-Khattāb, who then requested him to recite a poem. For whatever reason, the prevailing

assumption that Labîd b. Rabî'a refrained from composing poetry or produced only one couplet after embracing Islam has led to the neglect of his poetry that encompassed Islamic themes. However, a thorough analysis and comparison of his poems reveals numerous verses that resonate with the essence of Islam. These poems are interpreted to derive from Islamic teachings and often mirror the wording or essence found in the Holy Qur'an. Upon evaluating the attributed poems in terms of content and significance, a distinction emerges: some couplets vividly embody the mentalities of the pre-Islamic Jāhiliyyah era, while others contain virtuous and profoundly meaningful content seemingly inconceivable within an ignorant worldview. Therefore, this study begins by briefly discussing Labîd's life and providing examples of his pre-Islamic poetry themes. The literature was subsequently reviewed to determine whether he wrote poetry after embracing Islam. An opinion was formed on this matter by comparing the content and manner of some of the identified couplets to the verses of the Holy Qur'an.

Keywords

Arabic Language and Rhetoric, Arabic Poetry, Labîd b. Rabî'a, Muhadram Poet, Holy Qur'an

Citation:

Altuntaş, Muhammed Eser-Eraydın, Seracettin. "An Investigation on Whether Labîd b. Rabî'a Composed Poetry in the Islamic Period in the Context of the Compatibility of His Poems with the Qur'an". *Journal of Eskişehir Osmangazi University Faculty of Theology* 11/2 (September 2024), 767-796. <https://doi.org/10.51702/esoguifd.1474044>

Date of Submission	04.26.2024
Date of Acceptance	08.19.2024
Date of Publication	09.15.2024
Peer-Review	Double anonymized / Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Complaints	ethicilahiyat@ogu.edu.tr
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Giriş

Câhiliye dönemi Arap şiiri ile İslâm'ın hemen ilk döneminde söylenmiş Arap şiirini incelemenin ve anlamının hem İslâm'ın ortaya çıktığı toplumun kültür ve kodlarını çözmeye hem de Arap diliyle inen vahyi ve yine o dilin kalıpları içinde ifadesini bulan sünneti anlamaya ciddi bir katkı sağlayacağı kuşku götürmez bir gerçektir. Bu konuda özellikle toplumun muhayyilesinde takdir görmüş ve sözlü kültür içinde belli bir değerlendirmeden geçerek ön plana çıkmış şairler ve onların şiirleri ayrı bir önem arz etmektedir. Şüphesiz bunlardan muallaka sahibi olup da İslâm'ı kabul eden yegâne kişi olan Lebîd b. Rebî'a müstesna bir yere sahiptir. Zira onun şiiri, Câhiliye'den İslâm'a geçiş sürecinde Arap toplumunun o gün itibariyle en önemli kültür taşıyıcılarından biri olan şiirin, içerik ve üslup olarak nasıl bir dönüşüm sağladığını ve toplumun zihin dünyasında nasıl bir değişikliğin meydana geldiğini göstermesi itibariyle farklı bir konumdadır. Fakat klasik dönemde Lebîd b. Rebî'a'nın İslâm'ı kabul ettikten sonra ya hiç şiir söylemediği veya çok az söylediği yaygın kabulü onun şiirinin bu yönüyle incelenip değerlendirilmesini sınırlamıştır. Hâlbuki dikkatlice incelendiğinde onun lafız veya anlam olarak Kur'an'dan esinlendiği ve dolayısıyla İslâmî bir ruh taşıdığı anlaşılan; ayrıca câhilî bir bilinçten sâdir olması çok zor gözükken onlarca beyti bulunmaktadır. Nitekim modern dönemde Lebîd b. Rebî'a'nın şiirine dair yapılan incelemeler de bu durumu destekler niteliktedir.¹

Esasında ülkemizde ve ülkemiz dışında Lebîd b. Rebî'a ve şiiri hem kitap hem de tez ve makale düzeyinde çeşitli çalışmalara konu olmuştur. Ülkemizdeki en kapsamlı çalışma ise Abdurrahman Özdemir'in "Lebîd b. Rabîa el-Âmirî ve Divanı"² isimli eseridir. Yapılan söz konusu çalışmalarda araştırdığımız konu hakkında çoğunlukla teorik bilgi verilmekle yetinilmiş ve bunun sonucunda onun İslâm sonrası şiir söyleyip söylemediğine dair farklı kanaatler paylaşılmıştır. Çalışmamızda istifade ederek atıfta bulunduğumuz Recep Çinkılıç'ın "Lebîd b. Rabîa ve Divanındaki Dinî Şiir Örnekleri" adlı makalesi ile Vâil Salâh İsmâil isimli yazar tarafından hazırlanan "Şi'ru Lebîd b. Rebî'a el-İslâmî" adlı makale konu itibariyle çalışmamıza benzetmekle birlikte içerik ve yöntem itibariyle ayrılmaktadır. Şöyle ki bu iki makalede Lebîd b. Rebî'a'nın sadece İslâm döneminde söylemiş olabileceği birtakım şiirlerine yer verilerek çeşitli kanaatlere varılmış ve bu şiirlerin temalarına ve üsluplarına değinilerek yer yer ayet veya hadislerle karşılaştırma yapılmıştır. Çalışmamızda ise diğer çalışmalardan farklı olarak Lebîd b. Rebî'a'nın Câhiliye dönemine ait şiirlerinden de örnekler verilmiştir. Böylece İslâmî döneme ait olabileceğine kanaat getirdiğimiz şiirleriyle karşılaştırılmasına imkân sağlayarak iddiamızı güçlendirmeyi amaçladık. Bunun yanı sıra kendisinin Müslüman olduktan sonra şiir söyleyip söylemediğine dair tartışmalara yer

¹ bk. Recep Çinkılıç, "Lebîd b. Rabîa ve Divanındaki Dinî Şiir Örnekleri", *Nüsha* 21/53 (Aralık 2021), 213-242; Vâil Salâh İsmâil Mahmûd, "Şi'ru Lebîd b. Rebî'a el-İslâmî", *Mecelletü Külliyyeti'l-'Arabîyye bi İttâ'il-Bârûd* 35/2 (Nisan 2022), 281-348. Ayrıca bu konuda tespit ettiğimiz fakat içeriğine ulaşamadığımız Zekerîyyâ 'Abdurrahmân Sıyâm'ın *Dâru'l-Matbû'ati'l-Câmi'iyye* yayınevi tarafından 1985 yılında yayımlanan "Şi'ru Lebîd b. Rebî'a beyne Câhiliyyetihî ve İslâmîhî" adlı bir çalışması mevcuttur.

² Yapılan bu çalışmanın birinci bölümünde Lebîd b. Rebî'a'nın yetiştiği çevre, hayatı, ailesi, kabilesi ve şahsiyeti hakkında bilgiler sunulmuştur. İkinci bölümde şairliği, şiirlerinin özellikleri ve divanı genel olarak ele alınmıştır. Akabindeki bölümde kafiyelerine göre divanındaki şiirlerin Türkçe'ye çevirisi aktarılmıştır. Son bölümde ise çevirisiyle karşılaştırılmasına imkân sağlamak amacıyla divanındaki şiirlerin Arapça metnine yer verilmiştir. bk. Abdurrahman Özdemir, *Eski Arap Şiirinin Zirve İsimlerinden Biri Lebîd b. Rabîa el-Âmirî ve Divanı* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2007).

verilmiştir. Son olarak şiirlerinden bazı beyitler içerik ve üslup itibarıyla Kur'an-ı Kerim'in bazı ayetleri ile karşılaştırılıp tahlil edilerek onun İslâm döneminde şiir söyleyip söylemediğine dair bir kanaate ulaşmak hedeflenmiştir.

1. Lebîd b. Rebî'a'nın Hayatı ve Edebî Kişiliği

1.1. Lebîd b. Rebî'a'nın Hayatı

Nesebi Lebîd b. Rebî'a b. Mâlik b. Ca'fer b. Kilâb³ b. Rebî'a b. Âmir b. Sa'sa'a⁴ b. Mu'âviye b. Bekr b. Hevâzin b. Mansûr b. İkrime b. Hasafe b. Kays b. 'Aylân b. Mudar⁵ olarak kaydedilen Lebîd b. Rebî'a'nın miladi 560 yılı civarında doğduğu nakledilmektedir.⁶ Lebîd b. Rebî'a henüz dokuz yaşlarını geçmemiş veya biraz daha ileri yaştaiken, babası yevm-i zî 'alak'ta⁷ kendi kavmiyle Benî Esed kabilesi arasındaki savaşta öldürülmüştür.⁸ Lebîd'in babası cömertliği ve yardımseverliği sebebiyle Rebî'u'l-muktirîn/Yoksulların ilkbaharı⁹ lakabıyla da bilinmekteydi. Annesi ise Cezîme bin Revâha'nın kızlarından biri olan Tâmile binti Zinbâ' el-'Absiyye'dir. Lebîd b. Rebî'a'nın hayatında önemli bir yeri olan amcası da Mülâ'ibü'l-Esinne lakabıyla bilinen Ebu Berâ' Âmir b. Mâlik'tir.¹⁰

Lebîd b. Rebî'a ömrünün önemli bir kısmını Câhiliye döneminde geçirdikten sonra kavmiyle birlikte Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gelip iman etmiştir.¹¹ Hz. Ömer'in (r.a.) hilafeti döneminde Kûfe'ye yerleştiği ve Muâviye'nin hilâfetine başlangıcı olan hicri 41 senesine kadar, yani vefat edene kadar orada kaldığı nakledilir.¹² Vefatının ardından Benî Ca'fer b. Kilâb sahrasına defnedildiği bilinmektedir.¹³ Ayrıca kaynaklarda uzun bir hayat yaşadığı rivâyet edilmektedir.¹⁴ Öyle ki farklı rivâyetlere göre yüz kırk,¹⁵ yüz kırk beş¹⁶ veya yüz elli yedi¹⁷ sene gibi uzun bir müddet yaşamıştır.

³ Ebû Muhammed 'Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî, *eş-Şi'r ve'ş-şu'arâ'*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1982), 1/274.

⁴ Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. 'Abdillâh b. Muhammed b. 'Abdilberr, *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-ashâb*, thk. 'Abdullâh 'Abdulmuhsin et-Turkî (b.y.: Merkezî'l-Buhûs ve'd-Dirâsâtî'l-'Arabiyye ve'l-İslâmiyye, 2019), 3/321.

⁵ Ebü'l-Ferec 'Alî b. el-Hüseyn b. Muhammed el-İsfahânî, *el-Eğânî*, thk. İhsân 'Abbâs (Beyrut: Dâr-u Sâdir, 2008), 15/246; Ebû Zeyd Muhammed b. Ebi'l-Hattâb el-Kureşî, *Cemheretü eş'âri'l-'Arab fi'l-Câhiliyye ve'l-İslâm*, thk. 'Alî Muhammed el-Becâvî (Kahire: Nahdatu Mısır, 1981), 82.

⁶ Carl Brockelmann, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, thk. 'Abdülhalîm en-Neccâr-Ramazân 'Abdüttevâb (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1977), 1/145.

⁷ Yahyâ el-Cübûrî, *Lebîd b. Rebî'a el-Âmirî* (Kuveyt: Dâru'l-Kalem, 1983), 91.

⁸ Babasının öldürülmesiyle ilgili farklı rivâyetler için bk. İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve'ş-şu'arâ'*, 1/274.

⁹ Bu ifade "*Rebî'atü'l-mu'terrîn/Yoksulların ilkbaharı*" şeklinde de nakledilmektedir. bk. Ahmed Hasan ez-Zeyyât, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî* (Beyrut: Dâru'l-Ma'ârif, 1993), 53.

¹⁰ İsfahânî, *el-Eğânî*, 15/246.

¹¹ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve'ş-şu'arâ'*, 1/275; Cübûrî, *Lebîd b. Rebî'a el-Âmirî*, 135.

¹² Zeyyât, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, 54.

¹³ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve'ş-şu'arâ'*, 1/275.

¹⁴ Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Sellâm el-Cumahî, *Tabakâtü fuhûli'ş-şu'arâ'*, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir (Cidde: Dâru'l-Medenî, ts.), 1/136.

¹⁵ Salâhuddîn Halîl b. Aybeg es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, thk. Ahmed el-Arnâvût vd. (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1420/2000), 24/300.

¹⁶ İsfahânî, *el-Eğânî*, 15/246; Zeyyât, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, 54. Corcî Zeydan, Lebîd'in 90 yılı Câhiliye dönemi olmak üzere 145 yıl yaşadığını nakletmiştir. bk. Corcî Zeydân, *Târîhu'âdâbi'l-lugati'l-'Arabiyye* (Kahire: Müessesetü Hindâvî, 2013), 131.

¹⁷ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve'ş-şu'arâ'*, 1/275.

Câhiliye döneminde atılganlığı, cesareti, cömertliği ve yüce gönüllü bir kişiliği ile bilinen Lebîd b. Rebî'a'nın bu hasletleri İslâm döneminde de sürdürdüğü aktarılmaktadır. Bu bağlamda sabâ rüzgarının esmesinden kesilmesine dek insanları doyurduğundan ve bunu kendisine bir görev kıldığından bahsedilmektedir.¹⁸ Ayrıca Ebû 'Akîl¹⁹ künyesiyle de bilinen Lebîd'in sözü geçen bütün hasletlerin yanında sadık ve samimi bir Müslüman olduğu da zikredilmektedir.²⁰

1.2. Lebîd b. Rebî'a'nın Edebî Kişiliği

Çok erken yaşlardan itibaren şiir söylemeye başladığı ve bu şekilde kavmini onurlandırdığı belirtilen²¹ şair sahabe²² Lebîd b. Rebî'a'nın hem Câhiliye hem de İslâm dönemlerinde Arapların en fasihlerinden biri kabul edildiği ve şiirlerinde boş sözlerin fazla yer almadığı nakledilmektedir.²³ Dilindeki muntazam akıcılıkla beraber, sertliği, sadeliği ve özlülüğü şiirinde bir arada bulundurmaktadır. Ayrıca manayı somutlaştırma üslubunu benimseyerek şiirlerinde genellikle latif ve kolay anlaşılabilir teşbihlere ve istiârelere yer vermiştir.²⁴

Lebîd b. Rebî'a'nın yüksek edebî kişiliğine vurgu yapan birçok vakıa ve edebî tenkitçilerin değerlendirmeleri bulunmaktadır.²⁵ Öyle ki Kûfe'de bir mecliste bulunduğu esnada kendisine Arapların en iyi şairinin kim olduğu sorulduğunda Lebîd'in ilk sırada İmruülkays'ı (öl. 545) ikinci sırada Tarafe b. 'Abd'ı (öl. 564 [?]) üçüncü sırada ise kendi ismini saydığı söylenmektedir.²⁶ Kaldı ki İbn Sellâm el-Cumahî'nin (öl. 231/846) belirttiğine göre Lebîd b. Rebî'a üçüncü tabaka şairleri arasında yer almaktadır.²⁷ Önde gelen Arap şairlerden Zürrümme (öl. 117/735) Lebîd b. Rebî'a'yı insanlığın en iyi şairi olarak nitelendirmektedir.²⁸

Yine Emevî dönemi meşhur şairlerinden Ferezdak (öl. 114/732) Benî Ukaysır mescidine uğradığında bir kişi ona Lebîd'in şiirini okur ve bunun üzerine secdeye kapanır. Ona bu davranışın sebebi sorulduğunda "Sizler Kur'an secdesini biliyorsunuz. Ben de şiir secdesini biliyorum"²⁹ diyerek Lebîd'e övgüde bulunur.

Lebîd b. Rebî'a'nın edebî kişiliğini öven açıklamaların yanında onun şiirinin eksik yönüne dikkat çeken değerlendirmeler de yapılmıştır. Arap şiirinin derlenmesine dair çalışmalar yapan Asmaî (öl. 216/831) Lebîd'in şiiri için "Sanat açısından mükemmel fakat tatsız tuzsuz" anlamında *ي كانه طيبلسان طبري* ifadesini kullanmıştır. Kendisine Lebîd'in büyük şair olup olmadığı sorulduğunda

¹⁸ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve'ş-Şu'arâ*, 1/276.

¹⁹ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve'ş-Şu'arâ*, 1/274.

²⁰ Cumahî, *Tabakâtü fuhûli's-su'arâ*, 1/135; Hasan Ca'fer Nûruddîn, *Lebid b. Rebî'a el-Âmirî: Hayâtühü ve şî'ruhü* (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1990), 31.

²¹ Cevâd 'Alî, *el-Mufasssal fî târihi'l-'Arab kable'l-İslâm* (Bağdat: Câmîatü Bağdat, 1413/1993), 9/550; Zeydân, *Târîhu âdâbi'l-lugati'l-'Arabiyye*, 131.

²² Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, 24/299.

²³ Kureşî, *Cemheretü eş'âri'l-'Arab*, 82.

²⁴ Hannâ el-Fâhûrî, *el-Câmi' fî târihi'l-edebi'l-'Arabî* (Beirut: Dâru'l-Cîl, 1986), 282.

²⁵ bk. İsfahânî, *el-Eğânî*, 15/253-258.

²⁶ İsfahânî, *el-Eğânî*, 15/251.

²⁷ Cumahî, *Tabakâtü fuhûli's-su'arâ*, 1/123.

²⁸ Cübûrî, *Lebid b. Rebî'a el-Âmirî*, 490.

²⁹ İsfahânî, *el-Eğânî*, 15/253.

ise onun büyük şair olmadığını ifade etmiştir.³⁰ Ebû Hâtim es-Sicistânî'nin (öl. 255/869) ise Lebîd'in salih bir kişi olduğunu zikrettiği fakat şiirinin niteliğini neredeyse benimsemediği nakledilmiştir. Yine Ebû 'Amr b. 'Alâ'nın (öl. 154/771) şiir bakımından Lebîd b. Rebî'a'dan daha çok sevilen hiç kimsenin bulunmadığını, zira şiirinde Allah'tan, İslâm'dan, dinden ve iyilikten bahsettiğini fakat şiirinin değirmen taşı gibi (kulağa hoş gelmeyecek kadar sert)³¹ olduğunu zikrettiği belirtilmiştir.³²

Netice itibarıyla Lebîd b. Rebî'a'nın divanında kendisine isnadı güvenilir olan 13 tanesi recez ve 51 tanesi kaside olmak üzere 1229 beyitten oluşan toplam 64 şiirinin bulunduğu³³ bilinmektedir. Lebîd'in şiiri en üstün bedevi şiirlerinden birisi kabul edilmiş ve Hammâd er-Râviye (öl. 160/776-77) onun şiirini muallakalar arasında saymıştır. Bütün bunlarla birlikte Lebîd'in, bedevi hayatına dair konuları büyüleyici bir üslupla ifade etmesi ve şiirinde dinî nağmeleri yoğun bir şekilde işlemesi onun şiirinin değerini daha da artırmaktadır.³⁴

2. Lebîd b. Rebî'a'nın Şiiri

Lebîd b. Rebî'a'nın şiiri adeta bedevi hayatından kesitleri yansıtan bir ayna misalidir. Şair, yaşadığı çevreyi en iyi şekilde şiirinde canlandırmış, çöl hayatının her yönünü ele almış ve bunlardan ayrıntılı olarak bahsetmiştir. Dağlardan ovalara, yollara, çayirlara ve bitkilere dek pek çok şeye şiirinde yer vermiştir. Çevresindeki tarihi kalıntıların yanı sıra bulutları, yağmurları ve selleri de şiirinde tasvir etmiştir. Şiirlerinde evlerden, diyarlardan, insanların yolculuklarından ve kervanlardan bahsetmiştir. Dönemindeki bolluk ve bereket yıllarını anlattığı gibi sıkıntı, sefalet ve kıtlık dönemlerini de ele almıştır. Dolayısıyla onun şiirinde günlük yaşamdan izler, savaşlar, barışlar ve gelenekler gibi insanların doğal hayatını yansıtan olaylar gözlemlenmektedir.³⁵ Bunun yanında Lebîd b. Rebî'a'nın ilerleyen yaşıyla birlikte şiirlerinde yoğun bir dinî şuur ve hikmetin izleri görülmektedir.³⁶ Dinî içerikli şiirlerini özellikle iman, takva, güzel ahlak ve ölüm konuları³⁷ ekseninde işlediğini söylemek mümkündür.

Son dönem araştırmacılarından Şevkî Dayf, Lebîd b. Rebî'a'nın bazı şiirlerinin İslâm'la örtüşen manalarla ve manevi ideallerle dolup taşıdığı için onun şiirini Câhiliye ve İslâm dönemi olmak üzere iki kısma ayırmanın uygun olduğunu belirtmektedir.³⁸ Bu doğrultuda çalışmamızın merkezinde Lebîd'in İslâm sonrası şiiri yer almakla beraber muhadram bir şair olması³⁹ sebebiyle

³⁰ Ebû Sa'îd 'Abdûlmelik b. Kureyb el-Asmaî, *Kitâbü fuhûleti's-şu'arâ*, thk. Salâhuddîn el-Müneccid (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Cedîd, 1980), 15; Ebû Hilâl el-'Askarî, *Kitâbü's-Sinâ'ateyn*, thk. 'Alî Muhammed el-Becâvî, Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim (b.y.: Dâru lhyâi'l-Kütübî'l-'Arabiyye, 1952), 170.

³¹ Şevkî Dayf, *Târîhu'l-edebl-'Arabî el-'Asru'l-İslâmî* (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1963), 92.

³² Ebû 'Ubeydillâh Muhammed b. 'İmrân el-Merzûbânî, *el-Müveşşah fî meâhizi'l-'ulemâi 'ale's-şu'arâ*, thk. Muhammed Huseyn Şemsuddîn (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-'İlmiyye, 1995), 88-89.

³³ Özdemiş, *Lebid b. Rabia el-Âmirî ve Divanı*, 101; Abdurrahman Özdemiş, "Muallaka Sahibi Bir Sahâbî: Lebîd b. Rebî'a el-Âmirî ve Divânına Şiir Konuları Bağlamında Bir Bakış", *İslami İlimler Dergisi* 1/1 (Nisan 2006), 124-125.

³⁴ Brockelmann, *Târîhu'l-edebl-'Arabî*, 1/145.

³⁵ Cübûrî, *Lebid b. Rebî'a el-'Âmirî*, 416.

³⁶ Ebû'l-Haccâc Yûsuf b. Süleymân eş-Şentemerî, *Eş'ârü's-şu'arâ's-sitte el-Câhiliyyin*, thk. Muhammed 'Abdulmün'im Hafâcî (Bursa: Mektebetü 'Abdilhamîd Ahmed Hanîfî, 1373/1954), 2/244.

³⁷ bk. Çinkılıç, "Lebid b. Rabia", 213-242.

³⁸ Dayf, *Târîhu'l-edebl-'Arabî*, 91.

³⁹ Nûruddîn, *Lebid b. Rebî'a el-'Âmirî: Hayâtuhû ve şî'ruhû*, 27; Brockelmann, *Târîhu'l-edebl-'Arabî*, 1/145.

onun şiirini tanımak ve her iki dönemi karşılaştırabilmek için İslâm öncesi ve İslâm sonrası şiiri şeklinde iki kısımda incelemek yerinde olacaktır.

2.1. Lebîd b. Rebî'a'nın İslâm Öncesi Şiiri

Lebîd b. Rebî'a'nın İslâm öncesi şiiri incelendiğinde onun birçok farklı temayla şiir söylediği görülse de bunlardan fahr, risâ, vasıf, hikmet ve hiciv gibi bazı temaları özellikle yoğun bir şekilde işlediği belirtilmektedir.⁴⁰ Dolayısıyla burada onun İslâm öncesi şiiri ele alınırken özellikle ön plana çıkan bu temalar dikkate alınacaktır.

2.1.1. Fahr

Arap şiirinde fahr, şairin kendisi, kabilesi veya selefleriyle ilgili cesaret, kahramanlık, cömertlik, adalet ve iffet gibi vasıfları zikrederek övündüğü bir şiir temasıdır.⁴¹ Fahr, Câhiliye dönemi şiirlerinde işlenen en bariz temalardan birisi kabul edilmektedir. Özellikle kabile hayatı içinde kendi kavmini yücelten ve onları şiirsel bir dil ile yüce vasıflarla anan şairler çok büyük bir itibara sahiptiler. Bu sebeple Câhiliye döneminin en önemli şairlerinden birisi olarak kabul edilen Lebîd b. Rebî'a'nın de şiirinde fahr temasını çokça işlediği görülmektedir.⁴² Nitekim aşağıda aktarılan mısralar onun fahr temasını işlediği şiirlerindedir:

أَعَادِلَ قَوْمِي فَاعْذَلِي الْآنَ أَوْ دَرِي فَلَسْتُ وَإِنْ أَقْصَرْتُ عَنِّي بِمُقْصَرٍ
أَعَادِلَ لَا وَاللَّهِ مَا مِنْ سَلَامَةٍ وَلَوْ أَشْفَقْتُ نَفْسَ التَّحِيحِ الْمُتَمِيرِ
أَقِي الْعِرْضَ بِالْمَالِ الْتِلَادِ وَأَشْتَرِي بِهِ الْحَمْدَ إِنْ الطَّالِبَ الْحَمْدَ مُشْتَرِي
وَكَمْ مُشْتَرٍ مِنْ مَالِهِ حُسْنُ صَيْتِهِ لِأَيَّامِهِ فِي كُلِّ مَبْدِيٍّ وَمَحْضَرٍ

“Ey beni kınayan kadın!⁴³ Kalk da şimdi beni kına yahut kınamaktan vazgeç artık.

Beni kınamaktan vazgeçsen de ben (hatalarımı) serzenişten vazgeçmem.

Ey beni kınayan! Oysa (ölümden) kurtuluş yok.

Mal çoğaltmaya çalışan açgözlü, dilediği kadar malına düşkün olsa da.

Mutlaka (bir gün) yok olacak mala karşı onurumu korurum.

Mala karşılık övgüyü satın alırım (tercih ederim). Zira gerçek alıcı övgüye talip olandır.

Malını verip karşılığında onur kazanan (benim gibi) nice kişiler var!

Bütün çöl ve şehir hayatındaki geçen günleri için.” (Tavîl)⁴⁴

Şairin başka bir beyti ise şöyledir:

وَلَقَدْ دَخَلْتُ عَلَى خُمَيْرِ بَيْتَهُ مُتَتَكِّرًا فِي مُلْكِهِ كَالْأَغْلَبِ
فَأَجَارَنِي مِنْهُ بِطَرَسٍ نَاطِقٍ وَبِكُلِّ أَطْلَسٍ جَوْبُهُ فِي الْمَنْكِبِ

“Humeyyir'in⁴⁵ sarayına kadar gittim.

⁴⁰ Cübürî, Lebîd b. Rebî'a el-Âmirî, 221; Dayf, Târîhu'l-edebi'l-'Arabi, 92-92.

⁴¹ Nihad M. Çetin, Eski Arap Şiiri (İstanbul: Kapı Yayınları, 2011), 73.

⁴² Lebîd'in şiirindeki fahr teması hakkında geniş bilgi için bk. Ebubekir Matpan, “Muhadram Şair Lebîd b. Rebî'a'nın Hayatı ve Muallakâsındaki Fahr Teması”, Darülhadis İslami Araştırmalar Dergisi 2 (Haziran 2022), 38-74.

⁴³ Şair muhtemelen burada malını dağıtması hususunda aşırı cömertliği sebebiyle kendisini kınayan eşine seslenmektedir. bk. Cübürî, Lebîd b. Rebî'a el-Âmirî, 69; Özdemir, Lebîd b. Rabîa el-Âmirî ve Divanı, 51.

⁴⁴ Lebîd b. Rebî'a, Dîvân-ı Lebîd b. Rebî'a el-Âmirî, thk. Hamdû Tammâs (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2004), 44.

⁴⁵ Humeyyir bir Habeş kralının ismidir. bk. Lebîd b. Rebî'a, Dîvân-ı Lebîd, 25.

Makamında onu aslan gibi ihtişamlı gördüm.

İsteğimi onaylayan bir vesika verdi.

Ve de her birinin omzunda zırhı olan muhafızlar.” (Kâmil)⁴⁶

Şairin başka bir beyti ise şöyledir:

فَلَمَّا رَأَيْنَا أَنْ نُرَكَّنَا لِأَمْرِنَا
وَجُرْتُومَةً عَادِيَةً لَنْ تَهْدِمَا
أَتَيْنَا الَّتِي كَانَتْ أَحَقَّ وَأَكْرَمَا

“Bizler kendi başımıza bırakıldığımızı görünce,

En iyi ve en cömert olan yere (vatanımıza) geldik.

Yardım, önderlik ve güç istedik.

Ve atalardan asla yıkılmayacak olan bir destek.” (Tavîl)⁴⁷

2.1.2. Risâ

Risâ, ölen bir kimsenin yiğitlik, cesaret, cömertlik ve kahramanlık gibi sıfatlarla methedilmesidir.⁴⁸ Câhiliye şiirinin önemli temalarından birisi kabul edilen risâ temasıyla yazılan mersiyelelerin Lebîd'in şiirinde yaygın olarak kullanıldığı gözlenmektedir. Özellikle de beklenmedik bir şekilde vefat eden kardeşi Erbed hakkında yazdığı mersiyele onun bu temayla yazdığı şiirlerin başında gelmektedir.⁴⁹ Lebîd b. Rebî'a'nın mersiye şiirlerine aşağıdaki örnekler verilebilir.

فُؤْمِي إِذَا نَامَ الْخَلِيُّ
عَوْفُ الْفَوَارِسِ وَالْمَجَا
فَأْتِنِي عَوْفَ الْفَوَاضِلِ
لِسِ وَالصَّوَاهِلِ وَالذَّوَابِلِ
يَا عَوْفَ أَحْلَمَ كُلِّ ذِي
حِلْمٍ وَأَقْوَلَ كُلِّ قَائِلِ
يَا عَوْفَ كُنْتَ إِمَامَنَا
وَبَقِيَّةَ النَّفَرِ الْأَوَائِلِ

“Kalk (Ey Kadın)! kaygısız tasasız uyuyorsa birisi,

Anlat (ona) erdemlerini/üstünlüklerini Avfın.⁵⁰

Avfın kahramanlıklarını, meclislerini, atlarını ve mızraklarını.

Ah, iyi huyluların en iyi huylusu!

Ve güzel konuşanların en iyi konuşanı Avf!

Sen bizim önderimiz,

Önde gelenlerinden de üstün olanıydın ah Avf.” (Kâmil)⁵¹

Şairin başka bir beyti ise şöyledir:

لِيُبْكِ عَلَى النَّعْمَانِ شَرِبٌ وَقَبِيَّةٌ
لَهُ الْمَلِكُ فِي ضَاحِي مَعَدٍ وَأَسْلَمْتُ
وَمُخْتَبَطَاتٌ كَالسَّعَالِي أَرَامِلُ
إِلَيْهِ الْعِبَادُ كُلُّهَا مَا يُحَاوِلُ
إِذَا مَسَّ أَسَارَ الطُّيُورِ صَفَّتْ لَهُ
مُسْتَعْسَعَةً مِمَّا تُعْتَقُ بَابِلُ

⁴⁶ Lebîd b. Rebî'a, *Dîvân-ı Lebîd*, 25.

⁴⁷ Lebîd b. Rebî'a, *Dîvân-ı Lebîd*, 125.

⁴⁸ Çetin, *Eski Arap Şiiri*, 74.

⁴⁹ Nûruddîn, *Lebîd b. Rebî'a el-Âmirî: Hayâtuhû ve şî'ruhû*, 53.

⁵⁰ 'Avf. b. el-Ahvas. bk. Lebîd b. Rebî'a, *Dîvân-ı Lebîd*, 84.

⁵¹ Lebîd b. Rebî'a, *Dîvân-ı Lebîd*, 84.

“Nu'man⁵² (öldüğü) için ağlasın sefiller ve cariyeler.
Ve (saçı başı darmadağın) hortlak gibi yardım bekleyen aç ve yoksul dul kadınlar.
Yalnızca ona aittir mülk, Meadd'in kenar yerleşimlerinde dahi.
Hiç çabalamadan teslim oldu ona (Hire'deki) bütün 'İbâd halkı.
Kuşlardan kalan av etini yediğinde ise,
Sunulurdu ona Bâbil'in yıllanmış şarabı da.” (Tavîl)⁵³

2.1.3. Vâsif

Vâsif, varlıkların hissî veya manevî özelliklerinin tasvîri veya bir eşyanın içinde bulunduğu durumun zikredilmesidir.⁵⁴ Çöl yaşamında doğaya ve içindekileri resmetmeye dair çok yaygın bir kullanıma sahip olan vâsif temalı şiirin Lebîd b. Rebî'a'nın şiirinde birçok örneği bulunmaktadır.⁵⁵ Aşağıdaki beyitler de onun vâsif temalı şiirlerindedir.

وَوَلَّى تَحْسُرُ الْعَمْرَاتُ عَنْهُ كَمَا مَرَّ الْمُرَاهُنُ ذُو الْجَلَالِ
وَوَلَّى عَامِدًا لَطِيَّاتٍ فُلَجْ يُرَاوِحُ بَيْنَ صَوْنٍ وَابْتِذَالِ

“Savaşın ızdıraplarından kurtularak dönüp gitti arkasını.

Çulu üzerinde hızla giden atlar gibi.

Yöneldi Felc istikametine doğru,

Bazen hızlı giderek bazen yavaş.” (Vâfir)⁵⁶

Şairin başka bir beyti ise şöyledir:

فَوَرَدْنَا قَبْلَ فُرَاطِ الْقَطَا إِنَّ مِنْ وَرْدِي تَغْلِيْسِ النَّهْلِ
طَامِي الْعَرْمَضِ لَا عَهْدَ لَهُ بِأَبْيَسِ، بَعْدَ حَوْلٍ قَدْ كَمَلْ

“Ulaştık (suya) en önde giden kuşlardan da önce.

Benim adetimdir ilk yudumu içmek, gecenin sonundaki karanlıkta.

Geldik üzeri yosun tutmuş bir dereye.

Tam bir senedir hiç kimsenin dolaşıp uğramadığı bir yere.” (Remel)⁵⁷

2.1.4. Hikmet

Arap şiirinde hikmet teması, kâmil insan olmanın gerektirdiği hasletlerden ve ölüm karşısında insanın aciziyetini ortaya koyan ifade ve hayat tecrübelerinden bahseden öğüt içeren sözlerdir.⁵⁸ Câhiliye şiirinde şairlerin doğal duygularından beslenen ve bolca işlenen hikmet teması Lebîd b. Rebî'a'nın şiirinde de yer edinmektedir. Onun kişiliğinden, yaşadığı çevreden ve tecrübelerinden esinlenerek söylediği⁵⁹ bu türden şiirlere aşağıdaki mısralar örnek olarak verilebilir.

⁵² Nu'mân b. el-Münzir miladi 7. yüzyılın başında vefat etmiştir. bk. Lebîd b. Rebî'a, *Dîvân-ı Lebîd*, 84.

⁵³ Lebîd b. Rebî'a, *Dîvân-ı Lebîd*, 85.

⁵⁴ Kenan Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi-I Cahiliye Dönemi* (Kayseri: Fenomen Yayınları, 2019), 145.

⁵⁵ Nûruddîn, *Lebîd b. Rebî'a el-Âmirî: Hayâtuhü ve şî'ruhü*, 69.

⁵⁶ Lebîd b. Rebî'a, *Dîvân-ı Lebîd*, 68.

⁵⁷ Lebîd b. Rebî'a, *Dîvân-ı Lebîd*, 93.

⁵⁸ Çetin, *Eski Arap Şiiri*, 76.

⁵⁹ Cübürî, *Lebîd b. Rebî'a el-Âmirî*, 331.

أَلَا تَسْأَلَانِ الْمَرْءَ مَاذَا يُحَاوِلُ أَنْخَبْتُ فَيَقْضَى أَمْ ضَلَّالٌ وَبَاطِلٌ
حَبَائِلُهُ مَبْنُوتَةٌ بِسَبِيلِهِ وَيَقْنَى إِذَا مَا أَخْطَأَتْهُ الْحَبَائِلُ
إِذَا الْمَرْءُ أَسْرَى لَيْلَةً ظَنَّ أَنَّهُ قَضَى عَمَلًا وَالْمَرْءُ مَا عَاتَى عَامِلٌ

“Sormaz mısınız insana ne yapmaya çalışıyor?

Bir adağı mı var yerine getirilecek yoksa boş şeyler için mi uğraşıyor?

İpleri (hayat şeridi) yola dizilmiş duruyor.

Fakat ipleri bir sapsa/kopsa o da yok olup gidiyor.

Geceleyin (bir işte) uyumadan çalışan kişi bütün işleri tamamlandığını zanneder.

Oysa insan yaşadığı sürece hep çalışır durur.” (Tavîl)⁶⁰

Şairin başka bir beyti ise şöyledir:

كُلُّ بَنِي حِرَّةٍ مَصِيرُهُمْ قُلٌّ وَإِنْ أَكْثَرَتْ مِنَ الْعَدَدِ
إِنْ يُغْنِبُوا يُغْنِبُوا وَإِنْ أَمَرُوا يَوْمًا يَصِيرُوا لِلْهَلْكِ وَالنَّكَدِ

“Bütün insanların kaderi eksilmektir.

Sayıları ne kadar çoğalsa da...

Her ne kadar övülseler de alçaltılacaklardır.

Her ne kadar emir veren (konumunda) olsalar da bir gün helak olacaklar ve sıkıntıya düşeceklerdir.”

(Münserih)⁶¹

2.1.5. Hiciv

Medhin zıddı olan hiciv, korkaklık ve cimrilik gibi bazı yergi içeren sıfatlarla bir kişinin veya kabilenin nitelenmesidir.⁶² Câhiliye şiirinde en az fahr teması kadar yer edinen hiciv teması Lebîd b. Rebî'a'nın şiirinde onun mülayim kişiliğinden dolayı çok yaygın bulunmamaktadır.⁶³ Bununla birlikte aşağıdaki dizeler onun hiciv temasıyla söylediği şiirlerine örnek teşkil etmektedir.

أَبْنِي كِلَابٍ كَيْفَ تَنْقَى جَعْفَرٌ وَيَبْنُو ضُبَيْبَةَ حَاضِرُوا الْأَجْبَابِ
قَتَلُوا ابْنَ عُرْوَةَ ثُمَّ لَطَّوْا دُونَهُ حَتَّى تُحَاكِمَهُمْ إِلَى جَوَابِ
بَيْنَ ابْنِ قَطْرَةَ وَابْنِ هَاتِكِ عُرْشِهِ مَا إِنَّ يَجُودُ لَوْ أَفِدَ بِخَطَابِ

“Ey Benî Kilâb! Nasıl olur da Cafer oğulları sürgün edilir?

Üstelik Dübeyne oğulları kuyuların başındayken.

Onlar ki İbn-i Urve'yi öldürüp gömdüler.

Ardından biz de onları Cevvâb'a dava ettik.

Onun tahtı İbn Kutra ve İbn Hâtik⁶⁴ arası kadardı.

Hatta kibirden huzuruna çıkanlarla muhatap bile olmazdı.” (Kâmil)⁶⁵

⁶⁰ Lebîd b. Rebî'a, *Dîvân-ı Lebîd*, 84.

⁶¹ Lebîd b. Rebî'a, *Dîvân-ı Lebîd*, 34.

⁶² Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi-I*, 134.

⁶³ Cübârî, *Lebîd b. Rebî'a el-Âmirî*, 368.

⁶⁴ İbn Kutra ve İbn Hâtik iki meşhur kraldır. bk. Lebîd b. Rebî'a, *Dîvân-ı Lebîd*, 14.

⁶⁵ Lebîd b. Rebî'a, *Dîvân-ı Lebîd*, 14.

2.1.6. Gazel

Gazel, özellikle aşk, güzellik ve şarap konularını içeren şiirlerdir.⁶⁶ Lebîd b. Rebî'a'nın şiirlerinde gazel hem kemiyet itibariyle hem de konu çeşitliliği itibariyle sınırlıdır. Bu durum onun vakarlı ve mutedil kişiliğinden ileri gelmektedir.⁶⁷ Buna rağmen aşağıdaki dizelerde olduğu gibi onun şiirinde gazel örneklerine de rastlanmaktadır.

وَصَلَّ عَقْدَ خَيْالِي جَدًّا مَهْمَا
أَوْ يَمْتَلِقُ بَعْضَ النُّفُوسِ جَمَامَهَا
أَوْلَمْ تَكُنْ تَدْرِي نَوَارًا بَأَنِّي
تَرَاكَ أَمَكْنَةً إِذَا لَمْ أَرُضْهَا

“Nevâ⁶⁸ bilmiyor muydu ki benim nasıl biri olduğumu?
Muhabbet bağının düğümünü sert bir şekilde bağladığımı ve kopardığımı,
Hoşlanmadığım zaman bir yeri terk ettiğimi,
Veya kişiyi bir yere kaderinin bağladığını.” (Kâmil)⁶⁹

Şairin başka bir beyti ise şöyledir:

هَيَّجَ مَيِّ خَيَالَهَا طَرَبًا
لَمْ تُمَسِّ مَيِّ نَوْبًا وَلَا قُرْبًا
طَافَتْ أُسَيْمَاءُ بِالرَّحَالِ فَفَدَتْ
إِخْدَى بَنِي جَعْفَرٍ بِأَرْضِهِمْ

“Rüyalarımın girdi Üseymâ'nın ayrılıp gitmesi.
Hüzünlü bir heyecan kattı içime hayali.
Benî Ca'fer'den biriydi o, onların yurdundan.
Benden bir değil üç gün üç gecelik bir mesafe uzaktaydı.” (Münserih)⁷⁰

2.2. Lebîd b. Rebî'a'nın İslâm Sonrası Şiiri

Lebîd b. Rebî'a'nın hicri dokuzuncu yıl civarlarında Müslüman olduğu rivayet edilmekte⁷¹ ve Müslüman olduktan sonra kabilesinin yanına dönüp Kur'an'la meşgul olduğu ve onlara yeniden diriltirme, cennet ve cehennem gibi konulardan bahsettiği aktarılmaktadır.⁷²

Arap dili ve edebiyatçıları arasında Lebîd b. Rebî'a'nın İslâm sonrasında hiç şiir söylemediğini iddia edenler olduğu gibi birçok şiir söylediğini kabul edenler de bulunmaktadır.⁷³ İbn 'Abdiberr (öl. 463/1071) çoğu tarihçinin İslâm sonrasında onun hiç şiir söylemediği iddiasında bulunduğunu belirtmektedir.⁷⁴ Yine benzer görüşte olan İbn Kuteybe (öl. 276/889) Lebîd b. Rebî'a'nın İslâm sonrası sadece bir beyit söylediğini fakat bu beytin hangisi olduğu hususunda ihtilaf bulunduğunu ifade etmektedir. Ebu'l-Yekzân (öl. 281/894) da Lebîd'in İslâm sonrasında sadece “الحمد لله إذ لم يأتي أبي ... حتى لبست من الإسلام سربالاً” Allah'a hamd olsun ki ecelim gelmedi, ben

⁶⁶ Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi-I*, 142.

⁶⁷ Cübürî, *Lebid b. Rebî'a el-Âmirî*, 348.

⁶⁸ Bir kadın ismi. bk. Lebîd b. Rebî'a, *Dîvân-ı Lebîd*, 113.

⁶⁹ Lebîd b. Rebî'a, *Dîvân-ı Lebîd*, 113.

⁷⁰ Lebîd b. Rebî'a, *Dîvân-ı Lebîd*, 15.

⁷¹ Bununla beraber Lebîd'in tam olarak ne zaman İslâm'a girdiğini belirlemek kolay değildir. Hicri dördüncü yıldaki Bi'r-i Ma'üne olayı ile hicri sekizinci yıldaki Huneyn savaşı sonrasında Hevâzinliler'den ele geçirilen ganimetlerden müellefe-i kulüb arasında bulunan Lebîd b. Rebî'a'ya da verildiği bilinmektedir. Bu ganimetler ise Tâif kuşatmasının sonra hicri sekizinci yılda dağıtılmıştır. bk. Yahyâ el-Cübürî, *Şi'ru'l-muhadramîn* (Bağdat: Mektebetü'n-Nahda, 1964), 232.

⁷² Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, 90.

⁷³ Ömer Ferrûh, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî* (Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyin, 1981), 1/232.

⁷⁴ İbn 'Abdiberr, *el-İstî'âb*, 3/322.

İslâm'dan bir gömlek giyene dek.” beytini söylediğini aktarmaktadır.⁷⁵ Fakat diğer bazı kaynaklarda da الصَّالِحُ الْفَرِيدُ الْمُرِيدُ الْقَرِينُ الصَّالِحُ... وَالْمَرْءُ يُرْتَبِدُهُ الْقَرِينُ الصَّالِحُ (Kişi) kendisine benzeyen asil bir kimseyi suçlamaz. Kişiye erdemli bir dost doğru yolu gösterir.” beytini söylediği nakledilmektedir.⁷⁶

Bazı rivayetlerden hareketle Lebîd'in Kûfe'deyken genellikle Kur'an tilavetiyle meşgul olduğu ve bu yüzden çok az şiir söylediği ileri sürülmekte ve bu görüş Hz. Ömer'in (r.a.) Mugîre b. Şu'be'yi (öl. 50/670) Kûfe'deyken Lebîd'e şiir söylemesi için elçi olarak göndermesi hadisesiyle de desteklenmektedir.⁷⁷ Şöyle ki Hz. Ömer'in Lebîd b. Rebî'a'dan şiirlerinden birisini okumasını istediği, bunun üzerine onun da Bakara suresini okuduğu ve “Allah bana Bakara ve Âl-i İmrân sûrelerini öğrettikten sonra şiir söylemedim” dediği nakledilmektedir.⁷⁸ Yine Hz. Ömer'in bu hadiseden sonra Lebîd'e verilmekte olan iki bin dirhem olan teberrûyu beş yüz dirhem daha artırdığı belirtilmektedir.⁷⁹

İslâm sonrası şiiri hakkındaki bu görüşlerin aksini iddia eden Müberred (öl. 286/900) ise Lebîd b. Rebî'a'nın hem Câhiliye hem de İslâm döneminin saygın bir şairi olduğuna vurgu yapmaktadır.⁸⁰ Carl Brockelmann, Müberred'in bu görüşüne de atıfta bulunarak Lebîd'in İslâm sonrası hiç şiir söylemediğine dair iddiaların doğru olmadığını, zira onun birçok şiirinin vahyin içeriğine uygun bir yapı arz ettiğini savunmaktadır.⁸¹ Son dönem araştırmacılarından Abdurrahman Özdemir de bazı kaynaklardaki Lebîd b. Rebî'a'nın Müslüman olduktan sonra bir beyit haricinde hiç şiir nazmetmediğine dair görüşün hatalı olduğunu ve divanında tespit ettiği dört şiirin bulunduğunu ifade etmektedir.⁸²

Bu hususta Safedî (öl. 764/1363) Lebîd'e ait عند الإله المخلص... إذا كُتِبْتُ عَنْهُ... “Her bir kişi bir gün öğrenecek amelini, yapıp ettikleri Allah katında ortaya dökülünce.” beytinin onun İslâm sonrası dönemde şiir söylediğine delalet ettiğini belirtmektedir.⁸³ Yine Lebîd'in إِنَّ رَبِّمِيزَةَ كَرِيمٍ... تَتَوَى رَبَّنَا خَيْرٌ نَفَل... وَيَذِينُ اللَّهُ رَيْثِي وَعَجَلِ “Rabbimize karşı takvalı olmak en hayırlısıdır nasibin. Yalnızca Allah'ın izniyledir (ecelimde) geride kalmam ve öne geçmem.” şeklinde başlayan ve İslâmî unsurlar barındıran şiirini Câhiliye döneminde söylediği iddia edilse de bunun pek mümkün olmadığı gözükmektedir. Zira Lebîd b. Rebî'a'nın bu şiiri kardeşi Erbed'in ölümünden sonra yazdığı ve o dönemde de zaten Müslüman olduğu rivâyet edilmektedir.⁸⁴

Açıkçası Lebîd b. Rebî'a'nın İslâm döneminde şiir söylemediğine dair görüşün bazı rivâyet ve çıkarımlara dayandığı anlaşılmaktadır. Buna karşı bizzat ona ait bazı şiirlerin üslup ve içeriği,

⁷⁵ Bu beytin Lebîd'e ait olmadığını iddia edip onu Kırdâ b. Nüfâse'ye nisbet edenler de vardır. bk. Cevâd 'Alî, *el-Mufasssal fî târihi'l-'Arab*, 9/555.

⁷⁶ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve'ş-Şu'arâ*, 1/275.

⁷⁷ Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, 90.

⁷⁸ Bu hadise biraz farklı şekilde de rivâyet edilir. Şöyle ki Hz. Ömer (r.a.) Mugîre b. Şu'be'yi (öl. 50/670) Kûfe'deyken Lebîd'e şiir inşâd etmesi için elçi olarak göndermiştir. Bunun üzerine Lebîd de bir sayfaya Bakara suresini yazıp ona teslim etmiş ve “Allah beni İslâm sonrası şiir yerine bununla değiştirdi.” şeklinde cevap vermiştir. bk. İsfahânî, *el-Eğânî*, 15/252.

⁷⁹ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve'ş-Şu'arâ*, 1/275-276; İbn 'Abdilberr, *el-İstî'âb*, 3/325.

⁸⁰ İbn 'Abdilberr, *el-İstî'âb*, 3/322.

⁸¹ Brockelmann, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, 1/145.

⁸² Özdemir, *Lebîd b. Rabîa el-Âmirî ve Divanı*, 88-89.

⁸³ Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, 24/299.

⁸⁴ Cevâd 'Alî, *el-Mufasssal fî târihi'l-'Arab*, 9/555.

söz konusu dönemde onun şiir söylediğine işaret etmekte ve karşı rivâyet ve çıkarımları çürütmektedir.

2.2.1. Lebîd b. Rebî'a'nın İslâm Sonrası Şiir Örnekleri

Lebîd b. Rebî'a'nın şiiri bütüncül bir şekilde ele alınıp incelendiğinde ondan İslâmî manalar ve izler taşıyan örnekler bariz bir şekilde görülmektedir.⁸⁵ Özellikle bazı ayetlerin lafız veya mana itibariyle şiirine yansımaları, onun İslâm sonrasında da şiir söylediğine işaret etmektedir. Dolayısıyla bu bölümde onun divanında geçen ve İslâm sonrası söylemiş olabileceğine ihtimal verilen bazı beyitleri konu, lafız ve mana itibariyle ayetlerle karşılaştırma yapılarak tahlil edilecektir.

وَلَهُ الْعُلَى وَأَثِيثَ كُلِّ مُؤْتَلٍّ	لِلَّهِ نَافِلَةٌ الْأَجَلِ الْأَفْضَلِ
أَنَّى وَلَيْسَ قَضَاؤُهُ بِمُتَدَلٍّ	لَا يَسْتَطِيعُ النَّاسُ مَحْوَ كِتَابِهِ
سُبُعًا طِبَاقًا فَوْقَ فَرْعِ الْمُنْقَلِ	سَوَى فَالِقِ دُونَ غُرَّةِ عَرْشِهِ
تَبَيَّنَتْ حَوَالِقُهَا بِصَمِّ الْجَنْدَلِ	وَالْأَرْضِ تَحْتَهُمْ مَهَادًا رَاسِبًا
فِيهِنَّ مَوْعِظَةٌ لِمَنْ لَمْ يَجْهَلِ	وَالْمَاءِ وَالنَّيْرَانِ مِنْ آيَاتِهِ
فَإِذَا انْقَضَى شَيْءٌ كَأَنْ لَمْ يُفْعَلِ	بَلْ كُلُّ سَعِيكَ بَاطِلٌ إِلَّا النَّقَى
عَصْمَاءُ مُؤَلَّفَةٌ ضَوَاحِي مَاسَلِ	لَوْ كَانَ شَيْءٌ خَالِدًا لَتَوَاعَلَتْ
صَعْبٌ تَرُلُّ سَرَائُهُ بِالْأَجْدَلِ	بِظُلُوفِهَا وَرَقُّ النَّشَامِ وَدُونِهَا

“En yüce ve en faziletli ihsan yalnızca Allah'a aittir.

Ulviyet ve daim olan bolluk da sadece O'na aittir.

Silemezler insanlar O'nun kitabını.

Hükümü değiştirebilir değilken nasıl mümkün olabilir bu?

Ölçülü yapılarak şekil verdi ve başlangıcı olmadan örttü arşını.

Ve dağın zirvesinin üzerindeki yedi kat göğü.

Yeri de dümdüz eyledi altlarına sağlam bir döşek gibi.

Sert kayalarla/dağlarla sabitledi etrafını.

Su ve ateş de delillerindendir O'nun.

İbret vardır onlarda cahil olmayanlara.

Bütün çaban dahi beyhudedir takva hariç.

Sanki yapılmamışçasına bir şey tamamlandığı vakit.

Ölümsüz olsaydı herhangi bir şey, kurtulurdu elbet,

Me'sel dağının kuytu köşelerine sığınmış dağ keçileri.

Toynaklarında Beşâm ağacı yaprakları, altlarında sapa bir dağ,

Patıkası tökezletir şahini dahi.” (Kâmil)⁸⁶

Lebîd b. Rebî'a'nın yukarıdaki şiirinde genel tema olarak İslâm'ın öğretileriyle örtüşen manalar ve ayetlerden izler görülmektedir. Nitekim ilk beyitte şair faziletin, yüceliğin ve ihsanın bütünüyle Allah'a izafe edildiğini belirtmiştir. Bu kısımda *“Her kim şan ve şeref istiyorsa bilsin ki,*

⁸⁵ Mahmûd, “Şîru Lebîd b. Rebî'a el-İslâmî”, 298-299.

⁸⁶ Lebîd b. Rebî'a, *Dîvân-ı Lebîd*, 81-82.

şan ve şeref bütünüyle Allah'a aittir.”⁸⁷ ve “Allah, büyük lütuf sahibidir.”⁸⁸ ayetlerinin izleri görülmektedir. İkinci beyitte Kur'an-ı Kerim'in yok edilemeyeceği ve insanlar tarafından hükümlerinin değiştirilemeyeceği ifade edilmiştir. Bu beyitte de “Rabbinin kitabından sana vahyedileni oku. O'nun kelimelerini değiştirecek hiçbir kimse yoktur.”⁸⁹, “Allah'ın kelimelerini değiştirebilecek bir güç de yoktur.”⁹⁰ ve “Allah'ın hükmü değişmez kaderdir.”⁹¹ ayetlerinin mana olarak yansması göze çarpmaktadır. Üçüncü ve dördüncü beyitlerde Allah Teala'nın yedi kat göğü direksiz bir örtü gibi, yerin de etrafı dağlarla sabitlenmiş bir döşek gibi olduğu dolayısıyla yaratılış ölçüsündeki bu eşsizlikten ve incelikten bahsedilmiştir. Zira “Biz, yeryüzünü bir döşek, dağları da birer kazık yapmadık mı?”⁹², “Allah, gökleri gördüğünüz herhangi bir direk olmadan yükselten, sonra Arş'a kurulan, güneşi ve ayı buyruğu altına alandır.”⁹³, “Yeryüzünü sizin için bir beşik yapan, onda size yollar açan ve gökten su indiren O'dur.”⁹⁴, “O, yaratıp şekillendiren, âhenk veren ve düzene koyandır. O, (her şeyi) ölçüyle yapıp yönlendirendir.”⁹⁵, “Her şey O'nun katında bir ölçü ileldir.”⁹⁶ ve “O, yeryüzünde olanların hepsini sizin için yaratan, sonra göğe yönelip onları yedi gök hâlinde düzenleyendir. O, her şeyi hakkıyla bilendir.”⁹⁷ ayetlerinden alıntı yapıldığı görülmektedir. Beşince beyitte suyun ve ateşin Allah'ın varlığının delillerinden olduğu fakat bunlardaki ibretleri cahil kimselerin idrak etmesinin mümkün olmadığı vurgulanmıştır. Nitekim ayetlerde de beytin içeriğiyle örtüşen “Allah, gökten su indirdi de onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltti. Şüphesiz bunda dinleyecek bir toplum için bir ibret vardır.”⁹⁸ ve “Göklerde ve yerde nice deliller vardır ki yanlarına uğrarlar da onlardan yüzlerini çevirerek geçerler.”⁹⁹ ayetlerine işaret edilmiştir. Altıncı beyitte dünyalık çaba ve menfaatlerin faydasız olduğu ve takvadan başka hiçbir şeyin hakikat olmadığı ifade edilmiştir. Nitekim bu beyitte de “Kuşkusuz, azığın en hayırlısı takva (Allah'a karşı gelmekten sakınma)dır.”¹⁰⁰, “Siz geçici dünya menfaatini istiyorsunuz, hâlbuki Allah ahireti (kazanmanızı) istiyor.”¹⁰¹, “Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır.”¹⁰² ve “Evlerine (gümüştten) kapılar ve üzerine yaslanacakları koltuklar ve altın süslemeler yaptık. Bütün bunlar, sadece dünya hayatının geçimliğidir. Rabbinin katında ahiret ise, O'na karşı gelmekten sakınanlarındır.”¹⁰³ gibi ayetlerden mefhum yönüyle etkilenildiği muhtemeldir. Yedinci ve sekizinci beyitlerde hiçbir canlılığın ölümden kurtulamayacağı hükmü, en sarp dağ yamaçlarındaki kayaların altlarına çok iyi şekilde gizlenmiş dağ keçilerinin dahi ölümü tadacaklarına dair bir tasvirle aktarılmıştır. Bu anlatımda da “Yer

⁸⁷ Fâtır 35/10.

⁸⁸ Âl-i İmrân 3/74.

⁸⁹ el-Kehf 18/27.

⁹⁰ el-En'âm 6/34.

⁹¹ el-Ahzâb 33/38.

⁹² en-Nebe 78/6-7.

⁹³ er-Ra'd 13/2.

⁹⁴ Tâhâ 20/53.

⁹⁵ el-A'lâ 87/2-3.

⁹⁶ el-Furkân 25/2.

⁹⁷ el-Bakara 2/29.

⁹⁸ en-Nahl 16/65.

⁹⁹ Yûsuf 12/105.

¹⁰⁰ el-Bakara 2/197.

¹⁰¹ el-Enfâl 8/67.

¹⁰² el-Hucurât 49/13.

¹⁰³ ez-Zuhruf 43/34-35.

üzerinde bulunan her canlı yok olacaktır.”¹⁰⁴, “Her canlı ölümü tadacaktır.”¹⁰⁵ ve “Sonunda anladık ki yeryüzünde Allah'ın iradesini asla engelleyemeyiz; kaçmakla da O'nun elinden kurtulamayız.”¹⁰⁶ ayetlerine işaret edildiğini görmek mümkündür.

وإِلَى اللَّهِ يَسْتَوِرُ الْقَرَارُ
إِنَّمَا يَحْفَظُ النَّقَى الْأَبْرَارُ
اللَّهُ وَرُذُ الْأُمُورِ وَالْإِصْدَارُ
وَالِي اللَّهِ تُرْجَعُونَ وَعِنْدَ
وَلَدِيهِ تَجَلَّتِ الْأَسْرَارُ
كُلُّ شَيْءٍ أَحْصَى كِتَابًا وَعِلْمًا

“Ancak dürüst olan iyi kişiler muhafaza eder takvayı.
Ve yalnızca Allah'a döner bütün işlerin kararı/hükmü.
Döndürüleceksiniz yalnızca Allah'a.
İşlerin varacağı ve çıkacağı yer Allah'ın katıdır.
Hey şeyin hesabını yaptı yazarak ve bilerek.
Ve O'nun nezdinde ayan beyan olur sırlar.” (Tavîl)¹⁰⁷

Yukarıdaki ilk beyitte ancak özünde ve sözünde doğru olan iyi insanların takvayı barındırdıkları ve bütün işlerin kararının/hükmünün varacağı yerin yalnızca Allah Teala olduğu vurgulanmıştır. Nitekim bu beyitte “Ama iyi davranış, takva sahibi (Allah'a karşı gelmekten sakınan) insanın davranışdır.”¹⁰⁸, “Şüphesiz, iyiler Naîm cennetindedirler.”¹⁰⁹, “Hüküm ancak Allah'ındır.”¹¹⁰, “Artık hüküm yüce ve büyük Allah'a aittir.”¹¹¹ ve “Önce de sonra da emir Allah'ındır.”¹¹² gibi ayetler mana itibarıyla zikredilmiştir. İkinci beyitte ise yaratılanların Allah'a döndürüleceği ve bütün işlerin ondan hasıl olup sonunda ona varacağı beyan edilmiştir. Bu bağlamda “Ancak O'na döndürüleceksiniz.”¹¹³, “O, sizin Rabbinizdir ve O'na döndürüleceksiniz.”¹¹⁴, “Öyle bir günden sakının ki, o gün hepiniz Allah'a döndürülüp götürüleceksiniz.”¹¹⁵, “Bütün işler ancak Allah'a döndürülür.”¹¹⁶, “İyi bilin ki, bütün işler sonunda Allah'a döner.”¹¹⁷ ve “İşlerin sonu ancak Allah'a varır.”¹¹⁸ gibi ayetlerden iktibaslar yapıldığı anlaşılmaktadır. Üçüncü beyitte Allah Teala'nın her şeyi bir hesaba göre yaptığı, bunları bilip levh-i mahfuzda yazdığı ve bütün sırların onun katında apaçık olduğu şeklinde İslâm'ın özüne uygun manalar zikredilmiştir. Bu beyitte de “Biz ise, her şeyi bir kitapta (Levh-i Mahfuz'da) tamamıyla sayıp tespit ettik.”¹¹⁹ ve “Şüphesiz Allah, her şeyin hesabını gereği gibi

¹⁰⁴ er-Rahmân 55/26.

¹⁰⁵ Âl-i İmrân 3/185.

¹⁰⁶ el-Cin 72/28

¹⁰⁷ Labîd b. Rabî'a, *Dîvân-ı Lebîd*, 49.

¹⁰⁸ el-Bakara 2/189.

¹⁰⁹ el-İnfîtâr 82/13.

¹¹⁰ Yûsuf 12/67.

¹¹¹ el-Mü'min 40/12.

¹¹² er-Rûm 30/4.

¹¹³ el-Bakara 2/245.

¹¹⁴ Hûd 11/34.

¹¹⁵ el-Bakara 2/281.

¹¹⁶ Âl-i İmrân 3/109.

¹¹⁷ eş-Şûrâ 42/53.

¹¹⁸ Lokmân 31/22.

¹¹⁹ en-Nebe 78/29.

yapandır.”¹²⁰ ayetlerindeki terkiplerden ve muhteviyatından alıntı yapılmıştır. Dolayısıyla bu beyitlerde de açık bir şekilde İslâmî inancın izleri görülmektedir.¹²¹

وَاللّٰهُ رَبِّيْ مَا جَدُّ مَحْمُوْدُ
وَلَهُ اَثِيْبُ الْخَيْرِ وَالْمَعْدُوْدُ
وَلَقَدْ بَلَّغْتُ اِرْمَ وَعَادَ كَيْدَهُ
وَاللّٰهُ رَبِّيْ مَا جَدُّ مَحْمُوْدُ
وَلَهُ اَثِيْبُ الْخَيْرِ وَالْمَعْدُوْدُ
وَلَقَدْ بَلَّغْتُ اِرْمَ وَعَادَ كَيْدَهُ

“İşler bitirildi, vaad yerine getirildi.

Rabbim Allah şanı yüce olandır ve övgüye çok layıktır.

Yalnızca O'na aittir bütün lütuflar, ihsanlar ve yücelik.

Ve O'nundur hayrın çoğu ve sayılabilen her ne varsa.

İrem ve Âd kavimleri sırandılar O'nun imtihanında.

Daha sonra da imtihan oldu Semûd kavmi.” (Kâmil)¹²²

İlk beyitte Hz. Nûh kıssasındaki “İş bitirildi.”¹²³ ayetine atıf vardır. Bununla beraber Allah'ın vaadinin mutlak surette gerçekleşeceği, şanının yüceliği ve her türlü övgüye layık olduğu da vurgulanmıştır. Nitekim burada değinilen hususlar da “Rabbimizin şanı yücedir. Rabbimizin va'di mutlaka gerçekleşecektir, derler.”¹²⁴, “Rabbimin vaadi de haktır.”¹²⁵, “Her türlü övgüye lâayık olan yalnız Allah'tır.”¹²⁶ ve “O, övülmeye lâayıktır, şanı yücedir.”¹²⁷ ayetlerinde zikredilmiştir. İkinci beyitte ise bütün lütufların, iyiliklerin ve hayırların sahibinin Allah Teala olduğu hususlarında “Allah, büyük lütufların sahibidir.”¹²⁸, “Şüphesiz Allah insanlara karşı lütuflardır.”¹²⁹, “Sana ne iyilik gelirse Allah'tandır.”¹³⁰ ve “Hayır senin elindedir.”¹³¹ ayetlerine mealen temas edilmiştir. Üçüncü beyitte ise Fecr suresinde “Ey Muhammed! Rabbinin, (Hûd'un kavmi) Âd'e, şehirler içinde benzeri kurulmamış olan, sütunlarla dolu İrem'e, vadide kayaları oyan (Salih'in kavmi) Semûd'a, kazıklar sahibi Firavun'a ne yaptığını görmedin mi?”¹³² şeklinde zikredilen İrem, Âd ve Semûd kavimlerinin başlarına gelen hadiselerle imtihan edildiklerine işaret edilmiştir. Nitekim Araplar da Kur'an'ın nüzülundan önce bu kavimlerin varlığından veya onların helak olmalarından haberdar değillerdi.¹³³

اِنَّ تَقْوٰى رَبِّنَا خَيْرٌ نَّفَلٌ
اَحْمَدُ اللّٰهِ فَلَا يَدُّ لَهُ
مَنْ هَدَاهُ سُبُلَ الْخَيْرِ اَهْتَدٰى
وَبَادِنِ اللّٰهِ رَبِّيْ وَعَجَلٌ
بِيَدِّيْهِ الْخَيْرُ مَا شَاءَ فَعَلٌ
نَاعِمَ الْبَالِ وَمَنْ شَاءَ اَضَلَّ

“Rabbimize karşı takvalı olmak en hayırlısıdır nasibin.

¹²⁰ en-Nisâ 4/86.

¹²¹ Mahmûd, “Şi'ru Lebîd b. Rebî'a el-İslâmî”, 302.

¹²² Lebîd b. Rebî'a, *Divân-ı Lebîd*, 32.

¹²³ Hûd 11/44.

¹²⁴ el-İsrâ 17/108.

¹²⁵ el-Kehf 18/98.

¹²⁶ Lokmân 31/26.

¹²⁷ Hûd 11/73.

¹²⁸ Âl-i İmrân 3/74.

¹²⁹ el-Mü'min 40/61.

¹³⁰ en-Nisâ 4/79.

¹³¹ Âl-i İmrân 3/26.

¹³² el-Fecr 89/6-10.

¹³³ Mahmûd, “Şi'ru Lebîd b. Rebî'a el-İslâmî”, 307.

*Yalnızca Allah'ın izniyledir (ecelimde) geride kalmam ve öne geçmem.
Hamd ederim Allah'a ki eşi benzeri yoktur.
Hayır onun elindedir, dilediği her şeyi yapar.
Her kimi hayır yollarına götürürse o huzur bularak hidayete erer.
Dilediğini de saptırır.” (Remel)¹³⁴*

İlk beyitte Rabbimize karşı takva sahibi olmanın kazançların en hayırlısı olduğu hususu “Kuşkusuz, azığın en hayırlısı takva (Allah'a karşı gelmekten sakınma)dır.”¹³⁵ ve “Takva (Allah'a karşı gelmekten sakınma) elbisesi var ya, işte o daha hayırlıdır.”¹³⁶ ayetlerindeki manaya uygun olarak beyan edilmiştir. Yine beytin devamında kişinin ecelinin geride bırakılması ve öne alınmasının yalnızca Allah'ın elinde olduğu konusu “Ecelleri geldiği zaman ise ne bir an geri kalabilirler ne de öne geçebilirler.”¹³⁷, “Her milletin belli bir eceli vardır. Onların eceli geldi mi ne bir an geri kalabilirler ne de öne geçebilirler.”¹³⁸ ayetlerindeki mefhûma mutabık olarak zikredilmiştir. İkinci beyitte Allah'a hamd ile başlayan şair, O'nun eşinin ve benzerinin bulunmadığını, bütün hayırların elinde olduğunu ve dilediği her şeyi yapabildiğini ifade etmiştir. Nitekim bu beyitte “O'nun benzeri gibi bile hiçbir şey yoktur.”¹³⁹, “Çünkü Rabbin dilediğini yapandır.”¹⁴⁰, “Ve Allah dilediğini yapar.”¹⁴¹ ve “De ki: “Ey mülkün sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin. Dilediğinden de mülkü çeker alırsın. Dilediğini aziz edersin, dilediğini zelil edersin. Hayır senin elindedir. Şüphesiz sen her şeye hakkıyla gücü yetensin.”¹⁴² ayetlerinden mana ve lafız yönüyle iktibaslar yaptığı görülmektedir. Üçüncü beyitte de Allah'ın dilediğini hidayete erdirdiği, dilediğini de saptırdığı ifade edilerek “Allah, kimi doğru yola iletirse, odur doğru yolu bulan. Kimleri de saptırırsa, işte onlar, ziyana uğrayanların ta kendileridir.”¹⁴³ ve “Allah, kime hidayet ederse işte o, doğru yolu bulandır. Kimi de şaşırtırsa, artık ona doğru yolu gösterecek bir dost bulamazsın.”¹⁴⁴ manalarındaki ayetlerinden alıntı yapılmıştır. Nitekim yukarıdaki beyitlerden İslâmî inancın Lebîd'in içine işlediği ve kalbine yerleştiği anlaşılmaktadır.¹⁴⁵

عَلُ فَوْقَهُ حَنْشَبًا وَطِينَا	وَإِذَا تَفَنَّتْ أَبَاكَ فَاجِدْ
سِيهَا يُسَيِّدُنَ الْغُضُونَا	وَصَفَانَحًا صُمًّا رَوَا
سَمَاتِ التَّرَابِ وَلَنْ يَقِينَا	لِيَقِينَ وَجْهَ الْمَرْءِ سَفَا
طَلِكْ، إِذْ تَوَى جَدْنَا جَنِينَا	ثُمَّ اعْتَبِرْ بِنَاءِ رَهْ

*“Defnedeceğin zaman babanı,
Koy üstüne tahta ve toprak.*

¹³⁴ Lebîd b. Rebî'a, *Divân-ı Lebîd*, 90.

¹³⁵ el-Bakara 2/197.

¹³⁶ el-A'râf 7/26.

¹³⁷ en-Nahl 16/61.

¹³⁸ el-A'râf 7/34.

¹³⁹ eş-Şûrâ 42/11.

¹⁴⁰ Hûd 11/123.

¹⁴¹ İbrâhîm 14/27.

¹⁴² Âl-i İmrân 3/26.

¹⁴³ el-A'râf 7/178.

¹⁴⁴ el-Kehf 18/17.

¹⁴⁵ Mahmûd, “Şi'ru Lebîd b. Rebî'a el-İslâmî”, 300.

*Ayrıca koy sarsılmayan sert ve iri taşları.
Örtsünler diye kemikleri...
Kişinin yüzünü korumak içindir tüm bunlar,
Kalkan tozlardan, koruyamazlar fakat.
Sonra ibret al kavmindeki kimselerin övmelerinden.
Gömerlerken cenazeyi mezara.” (Kâmil)¹⁴⁶*

Üstteki beyitlerde Lebîd b. Rebî'a vefatından sonra defninin en güzel şekilde yapılmasına dair vasiyetini dile getirmiştir. Mezara konulurken üzerine tahta ve toprak, onların üstüne de cesedi örten taşların konulmasını talep etmiştir. Bununla beraber insanların ölünün ardından hayattayken benimsediği güzel ahlaki değerler ve davranışlar sebebiyle övgüyle bahsetmelerinin ibretlik bir olay olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla insanların itibarını artıran faziletli kazanımların hem bu dünya hem de ahiret için yönelmesi gereken davranışlar olduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda Lebîd b. Rebî'a'nın ölüm hakkındaki şiirlerinin dini içerikli şiirleri arasındaki yeri büyüktür¹⁴⁷ ve bunlar onun benimsediği ve hayatında tasdik ettiği övülen islâmî faziletler içermektedir.¹⁴⁸

يَوْمَ لَا يُدْخِلُ الْمَدَارِسَ فِي الرَّحْ	حَمَةَ إِلَّا بَرَاءَةً وَعَيْتَارُ
وَجَسَنًا أَعْدَهُنَّ لِأَسْهَا	دِ وَغَفْرَ الَّذِي هُوَ الْعَفَا
وَمَقَامَ أَكْرَمٍ بِهِ مِنْ مَقَامِ	وَهَوَادٍ وَسِنَّةٍ وَمَسْنَا

*“O gün dahil etmez günahkarları merhametine.
Arınmayıp af dilemedilerse eğer.
Hayırlı amel işlemeye meyilli kıldı yazıcı şahitlerini (meleklerini)
Bağışlamak ise onun bizzat kendisidir, çok bağışlayandır O.
Ne kadar çok övgüye layık bir makamdır hidayet makamı
Sünnet-i seniyye ve salih amelin olduğu.” (Hafif)¹⁴⁹*

Lebîd b. Rebî'a yukarıda geçen birinci beyitte günahkarların işlediklerinden ancak tövbe edip vazgeçmeleri halinde Allah'ın affına mazhar olacaklarını belirtmiştir. Dolayısıyla bu beyit konuyla ilgili “Şüphesiz yok ki ben, tövbe edip inanan ve salih ameller işleyen, sonra da doğru yol üzere devam eden kimse için son derece affedicimim.”¹⁵⁰, “Ancak tövbe edip durumlarını düzeltenler ve gerçeği açıkça ortaya koyanlar (lânetlenmekten) kurtulmuşlardır. Çünkü ben onların tövbelerini kabul ederim. Zira ben tövbeleri çok kabul ederim, çok merhamet ederim.”¹⁵¹ ve “Her kim de işlediği zulmünün arkasından tövbe edip durumunu düzeltirse kuşkusuz, Allah onun tövbesini kabul eder. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”¹⁵² ayetleriyle benzer içeriğe sahiptir. İkinci beyitte meleklerin sadece iyilik yapma iradesine meyilli oldukları ve bağışlama iradesinin Allah Teala'nın bizzat kendi zâtına ait olduğu ifade edilmiştir. Bu söylemde “Üzerlerinde hâkim ve üstün

¹⁴⁶ Lebîd b. Rebî'a, *Dîvân-ı Lebîd*, 138.

¹⁴⁷ Çinkılıç, “Lebîd b. Rabî'a”, 219.

¹⁴⁸ Mahmûd, “Şi'ru Lebîd b. Rebî'a el-İslâmî”, 316.

¹⁴⁹ Lebîd b. Rebî'a, *Dîvân-ı Lebîd*, 49.

¹⁵⁰ Tâhâ 20/82.

¹⁵¹ el-Bakara 2/160.

¹⁵² el-Mâide 5/39.

olan Rablerinden korkarlar ve emrolundukları şeyleri yaparlar.”¹⁵³, “O ateşin başında gayet katı, çetin, Allah'ın kendilerine verdiği emirlere karşı gelmeyen ve kendilerine emredilen şeyi yapan melekler vardır.”¹⁵⁴, “Allah'tan başışlama dile. Şüphesiz Allah, çok başışlayandır, çok merhamet edendir.”¹⁵⁵ ve “Şüphesiz Rabbin çok başışlayandır, çok merhametlidir.”¹⁵⁶ gibi ayetlerin tesirini görmek mümkündür. Üçüncü beyitte de salih amel işlemek ve Hz. Peygamberin (s.a.v.) sünnetine tabi olmakla hidayet makamına erişileceği ifade edilerek İslâm'ın özüne uygun söylemler benimsenmiştir.

بلى كلُّ ذي لُبٍّ إلى الله وإسئلُ	أرى النَّاسَ لَا يَدْرُونَ مَا قَدْرُ أَمْرِهِمْ
وكلُّ نعيمٍ لا محالةَ زائلُ	ألا كلُّ شيءٍ ما خلا الله باطلُ
ذُوْهِبِيَّةٌ تَصْفَرُّ مِنْهَا الْأَنْامُ	وكلُّ أناسٍ سوفُ تُدْخَلُ بَيْنَهُمْ
إذا كُتِبَتْ عِنْدَ الْإِلَهِ الْمَحَاصِلُ	وكلُّ امرئٍ يَوْمَ مَا سَيَعْلَمُ سَعْيُهُ

“İnsanların işlerine dair takdir-i ilahinin şuurunda olmadıklarını görüyorsunuz.

Evet gerçekten de her akıl sahibi yalnızca Allah'ı vesile kılandır.

İyi bilin ki Allah'ın dışındaki her şey yok hükmündedir.

Ve her nimet kaçınılmaz bir şekilde yok olup gidecektir.

Bütün insanların arasına büyük bir felaket girecek.

Parmak uçları bu yüzden sapsarı kesilecek (ölüm tasviri).

Her bir kişi bir gün öğrenecek amelini.

Yapıp ettikleri Allah katında ortaya dökülünce.” (Tavîl)¹⁵⁷

Lebîd b. Rebî'a yukarıdaki ilk beyitte hayattaki her işin bir ölçüye ve takdire göre belirlendiğini fakat insanların buradaki ilahi iradenin farkında olmadıklarını ancak akıl sahiplerinin her iş için Allah'ı vesile kıldıklarını söylemiştir. Nitekim bu beyit “Gerçekten biz, her şeyi bir ölçü ve dengede yarattık.”¹⁵⁸, “Her şey O'nun katında bir ölçü iledir.”¹⁵⁹ ve “O, her şeyi yaratmış ve yarattığı o şeyleri bir ölçüye göre takdir etmiştir.”¹⁶⁰ ayetlerinin içeriğiyle örtüşmektedir. İkinci beyitte Allah'tan başka var olan her şeyin fani olduğu ve bütün nimetlerin kuşkusuz yok olacağı ifade edilmiştir. Dolayısıyla burada da “Yer üzerinde bulunan her şey fânidir. Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı bâki kalacaktır.”¹⁶¹ ve “O'nun zatından başka her şey yok olacaktır.”¹⁶² ayetleri mana olarak yansıtılmıştır. Üçüncü beyitte “De ki: “Sizin kendisinden kaçıp durduğunuz ölüm var ya, o mutlaka size ulaşacaktır.”¹⁶³ ayetinde de zikredildiği üzere ölümün insanların arasında gezdiği bildirilmiştir. Son beyitte ise her bir kimsenin yapıp ettiklerinin Allah'ın katında hesap gününde ortaya konulduğunda karşılığını göreceği ifade edilmiştir. Bu beyitte de “En büyük felaket

¹⁵³ en-Nahl 16/50.

¹⁵⁴ et-Tahrîm 66/6.

¹⁵⁵ en-Nisâ 4/106.

¹⁵⁶ el-En'âm 6/145.

¹⁵⁷ Lebîd b. Rebî'a, *Dîvân-ı Lebîd*, 85.

¹⁵⁸ el-Kamer 54/49.

¹⁵⁹ er-Ra'd 13/8.

¹⁶⁰ el-Furkân 25/2.

¹⁶¹ er-Rahmân 55/26-27.

¹⁶² el-Kasas 28/88.

¹⁶³ el-Cuma 62/8.

(kıyamet) geldiği zaman, o gün insan yaptıklarını hatırlar.”¹⁶⁴, “İnsan için ancak çalıştığı vardır. Şüphesiz onun çalışması ileride görülecektir.”¹⁶⁵ ve “Herkes yaptığı için karşılığı tam olarak verilir. Allah, onların yaptıklarını en iyi bilendir.”¹⁶⁶ Dolayısıyla şiirinde kelimeler veya ibareler yönüyle Kur'an'dan açıkça etkilenildiği görülmekte olduğundan¹⁶⁷ ayetlerden lafzen ve manen iktibaslar yapıldığı anlaşılmaktadır.

وَهَلْ لِي مَا أَمْسَكْتُ إِنَّ كُنْتُ بِأَجَلٍ	تَلُومٌ عَلَى الْإِهْلَاكِ فِي غَيْرِ ضَلَّةٍ
رَبَاحاً إِذَا مَا الْمَرْءُ أَصْبَحَ تَأْوِيلًا	رَأَيْتُ النَّقْيَ وَالْحَمْدَ خَيْرَ تِجَارَةٍ
إِذَا قَدَّفُوا فَوْقَ الضَّرِيحِ الْجَنَادِلَا	وَهَلْ هُوَ إِلَّا مَا ابْتَنَى فِي حَيَاتِهِ
وَ عَضَّ عَلَيْهِ الْعَائِدَاتُ الْأَنَامِلَا	وَأَثْوَا عَلَيْهِ بِالذِّي كَانَ عِنْدَهُ

“Boşa gitmeyen/hayır için harcamayı dahi kınıyorsun!

Cimri olsaydım tuttuğum şeyler benim mi kalacaktı?

Anladım takvanın ve hamd etmenin kazanç bakımından en iyi ticaret olduğunu,

Her ne zaman öldüğünde biri.

Hayattayken yaptıklarından başka neyi var ki kişinin?

Attıklarında kabrinin üstüne taşları,

Övdüklerinde onun yaptıklarını,

Ve de ısırıklarında (mezara) uğrayan kadınlar parmak uçlarını.” (Tavil)¹⁶⁸

Lebîd b. Rebî'a ilk beyitte malı hayırlı bir gaye için harcamanın suçlanacak bir durum olmadığını ve malı tutup cimriliği benimseyenlerin de zaten o malın daimî sahibi olamayacaklarını dolayısıyla ihsana teşviği vurgulamıştır. Nitekim ayette de “İşte sizler, Allah yolunda harcamaya çağırılıyorsunuz. Ama içinizden cimrilik yapanlar var. Kim cimrilik yaparsa ancak kendi zararına cimrilik yapmış olur.”¹⁶⁹ şeklinde buyrulmuştur. Şair ikinci beyitte bir kimse öldüğünde takvalı olmanın ve hamd etmenin hayattaki en karlı ticaret olduğunun farkına vardığını dile getirmiştir. Dolayısıyla Lebîd'in şu ayetten etkilendiğini söylemek de mümkündür:¹⁷⁰ “Şüphesiz, Allah'ın kitabını okuyanlar, namazı kılanlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden, gizlice ve açıktan Allah yolunda harcayanlar, asla zarar etmeyecek bir ticaret umabilirler.”¹⁷¹ Diğer beyitlerde ise kişiyi mezara koyduklarında orada bulunanlar her ne kadar onu övseler de geriye sadece hayattayken işlediği amellerin kaldığını ifade ederek İslâm'ın öğretilerine uygun içerikte şiir söylemiştir.

وَلِلَّهِ الْمَوْلُتُ وَالْعَدِيدُ	حَمِيدٌ اللَّهُ، وَاللَّهُ الْحَمِيدُ
وَلَا يَقْتَالُهَا إِلَّا سَعِيدُ	فَإِنَّ اللَّهَ نَافِلَةٌ تَقَاهُ

“Hamd ettim Allah'a, ki Allah en çok hamd edilmeye layık olandır.

İzzet ve sonsuz (övgü) yalnızca Allah'a aittir.

¹⁶⁴ en-Nâziât 79/34-35.

¹⁶⁵ en-Necm 53/39-40.

¹⁶⁶ ez-Zümer 39/70.

¹⁶⁷ Mahmûd, “Şi'ru Lebîd b. Rebî'a el-İslâmî”, 319-320.

¹⁶⁸ Lebîd b. Rebî'a, *Divân-ı Lebîd*, 77-78.

¹⁶⁹ Muhammed 47/38.

¹⁷⁰ Mahmûd, “Şi'ru Lebîd b. Rebî'a el-İslâmî”, 312.

¹⁷¹ Fâtır 35/29.

Şüphesiz Allah takvayı ihsan edendir.

Ancak (kulluğunu) hakkıyla yerine getiren ona nail olur.” (Vâfir)¹⁷²

İlk beyitte tıpkı “Şüphesiz Allah, her bakımdan sınırsız zengin olandır, övülmeye lâyık olandır.”¹⁷³ ve “Ey insanlar! Siz Allah’a muhtaçsınız. Allah ise her bakımdan sınırsız zengin olandır, övülmeye hakkıyla lâyık olandır.”¹⁷⁴ ayetlerinde buyrulduğu gibi Allah Teala’nın hamde ve övülmeye en lâyık varlık olduğu zikredilmiştir. İkinci beyitte de takvayı ancak Allah’ın bahsettiği, buna da kulluk görevlerini yerine getiren kulların erişebileceği ifade edilmiştir. Nitekim ayette de “... Takva kabiliyetini ilham edene yemin olsun ki...”¹⁷⁵ şeklinde takvalı olmayı¹⁷⁶ Allah Teala’nın kullarına ihsan ettiği buyrulmaktadır.

اغفلي إن كنت لما تغفلي ولقد أفح من كان عقل
إن تزي رأسي أمسى واضحاً سلط الشيب عليه فاشتعل

“Aklını kullan eğer henüz kullanmadıysan!

Kurtuluşa erdi aklını kullananlar.

Başımın beyazlaştığını görüyorsan eğer,

Başa geldi yaşlılık ve ağardı saçlarım.” (Remel)¹⁷⁷

Yukarıdaki ilk beyitte Allah’ın hükümlerine tabi olanların aklını kullanan ve kurtuluşa eren kimseler oldukları belirtilmiştir. Şu ayetlerde de “*Ey akıl sahipleri! Allah’a karşı gelmekten sakının ki kurtuluşa eresiniz.*”¹⁷⁸ ve “*Sözü dinleyip de onun en güzeline uyanlar var ya, işte onlar Allah’ın hidayete erdirdiği kimselerdir. İşte onlar akıl sahiplerinin ta kendileridir.*”¹⁷⁹ şeklinde benzer manalar zikredilmiştir. İkinci beyitte şair saçının beyazlaştığını ve yaşlandığını ifade ederken lafzen ve manen Zekeriyâ (a.s.)’in “*Rabbim! Şüphesiz kemiklerim gevşedi. Saçım sakalım ağardı.*”¹⁸⁰ şeklindeki hâl-i arzına atıfta bulunmuştur.

وما البر إلا مضمرات من النقى وما المال والأهلون إلا ودیعة
وما الأبد يوماً أن تُردَّ الودائع كما ضمَّ أحرى التالیات المشایع
ويتبر ما يبني، وأخر رافع وما الناس إلا عاملان: فعامل
ومنه سعي أخذ لنصيبه ومنه سقي بالمعيشة قانع

“İyilik ancak gizli yapılan işlerdir takvadan ötürü.

¹⁷² Lebîd b. Rebî'a, *Dîvân-ı Lebîd*, 31.

¹⁷³ Lokmân 31/26.

¹⁷⁴ Fâtır 35/15.

¹⁷⁵ eş-Sems 91/9.

¹⁷⁶ Allah Teala takva sahibi kimselerin özelliklerini şöyle tanımlamaktadır: “İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı taraflarına çevirmeniz (den ibaret) değildir. Asıl iyilik, Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitap ve peygamberlere iman edenlerin; mala olan sevgilerine rağmen, onu yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, (ihtiyacından dolayı) isteyene ve (özgürlükleri için) kölelere verenlerin; namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren, antlaşma yaptıklarında sözlerini yerine getirenlerin ve zorla, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda (direnip) sabredenlerin tutum ve davranışlarıdır. İşte bunlar, doğru olanlardır. İşte bunlar, takvâ sahiplerinin ta kendileridir.” (el-Bakara 2/177).

¹⁷⁷ Lebîd b. Rebî'a, *Dîvân-ı Lebîd*, 31.

¹⁷⁸ el-Mâide 5/100.

¹⁷⁹ ez-Zümer 39/18.

¹⁸⁰ Meryem 19/4.

*Mallar da ancak emanet verilen borçlardan ibarettir.
Mal ve eş dost akraba da ancak bir emanettir.
Geri verilmesi gerekir bir gün emanetlerin.
Bütün bunlar geçip giderler, arkalarından da biz geliriz.
Develeri arkalarından bağırıp çağırarak takip eden (çobanlar) gibi.
İnsanlar da ancak şu iki işçi gibidir:
Birisi yapılan binayı yıkar, diğeri de onu inşa eder ve yükseltir.
İnsanlardan mutlu olanlar vardır nasibini alarak.
Bedbaht/mutsuz olanlar da vardır rızka kanaat etmek (zorunda kalarak).” (Tavîl)¹⁸¹*

Yukarıdaki ilk beyitte iyiliklerin ve sadakaların gizli yapılmasının takvanın bir gereği olduğu vurgulanmıştır. Nitekim burada “Sadakaları açıktan verirsiniz ne güzel! Fakat onları gizleyerek fakirlere verirsiniz bu, sizin için daha hayırlıdır ve günahlarınızdan bir kısmına da kefarettir. Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.”¹⁸² ayetine atıf vardır. Beytin devamında insanlara verilen malların emanetlerden ibaret olduğu belirtilmiş, ikinci beyitte de benzer içerikteki “Mallar ve evlatlar, dünya hayatının süsüdür. Baki kalacak sâlih ameller ise, Rabbinin katında, sevap olarak da ümit olarak da daha hayırlıdır.”¹⁸³ ayetinde de zikredildiği üzere hem malların hem de eş dost ve akrabaların zamanı geldiğinde iade edilecek emanetler olduğu vurgulanmıştır. Üçüncü beyitte tüm bu emanetlerin gelip geçiciliğini develere, onların ardından gidenleri de develeri arkalarından bağırıp çağırarak takip eden çobanlara benzetmiştir. Dördüncü beyitte insanları bina yapan ve yıkanlar olarak fayda değerine göre sınıflandıran şair, son beyitte ise Hûd suresindeki “Onlardan kimi bedbahttır, kimi mutlu!”¹⁸⁴ ayetinden lafzen ve manen iktibasta bulunarak bazılarının nasibine düşenden ötürü mutlu, bazılarının da rızıkına kanaat etmek zorunda kalarak bedbaht/mutsuz olduklarını ifade etmiştir. Nitekim burada da baştan sona bütün beyitlerin İslâm’ın öğretisi ve mesajlarıyla dolu olduğunu görmektedir.¹⁸⁵

لَتَرْحَمَنَا مِمَّا لَقِينَا مِنَ الْأَزْلِ	أَتَيْنَاكَ يَا خَيْرَ الْبَرِيَّةِ كُلِّهَا
وَقَدْ دَهَلْتُ أُمَّ الصَّبِيِّ عَنِ الطُّفْلِ	أَتَيْنَاكَ وَالْعَنْدَاءَ يَدْمَى لَبَائِهَا
مَنْ الْجُوعُ صُمَّتًا لَا يُبْرُ وَلَا يُحْلِي	وَأَلْقَى تَكْنِيَةَ الشَّجَاعِ اسْتِكَانَةً
سِوَى الْعُلْبِزِ الْعَمِيِّ وَالْعَيْهَرِ الْفَسْلِ	وَلَا شَيْءٍ مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ عِنْدَنَا
وَأَيْنَ يَقْرَأُ النَّاسُ إِلَّا إِلَى الرَّسْلِ	وَلَيْسَ لَنَا إِلَّا إِلَيْكَ فِرَارُنَا
سَمَاءُ لَنَا وَالْأَمْرُ يَبْقَى عَلَى الْأَصْلِ	فَإِنْ تَدْعُ بِالسَّقِيَا وَالْعَقْوِ تُرْسِلِ الدَّ

*“Sana geldik ey bütün yaratılanların en hayırlısı!
Düştüğümüz geçim kıtlığından bize merhametin için.
Sana geldik genç kızların göğüsleri kanarken.
Çocuğun annesi bebeğine bakamazken...
İtaat etti yiğit kimse açlığa boyun eğerek.
Ve susarak, artık bu ona acı da gelmez tatlı da.*

¹⁸¹ Lebid b. Rebî'a, *Divân-ı Lebid*, 56.

¹⁸² el-Bakara 2/271.

¹⁸³ el-Kehf 18/46.

¹⁸⁴ Hûd 11/105.

¹⁸⁵ Mahmûd, “Şi’ru Lebid b. Rebî’a el-İslâmî”, 303-304.

*Hiçbir şey yok insanların yediklerinden yanımızda.
Yıllanmış 'ılhizden¹⁸⁶ ve tadı berbat nergizden başka.
Kimsemiz yok sığınabileceğimiz senden başka.
İnsanlar Peygamberlerden başka nereye sığınır ki?
Dua edersen su ve af için,
Gönderir sema bize, her iş de devam eder aslı üzerine.” (Tavîl)¹⁸⁷*

Lebîd b. Rebî'a bu beyitleri kavminden bir grupta beraber içinde buldukları kuraklık ve fakirlik haline çare bulması için Hz. Peygamber'i (s.a.v.) ziyarete gittikleri zaman söylemiştir.¹⁸⁸ İlk başta kavmindeki çoluk çocuk, kadın erkek herkesin içinde bulunduğu şiddetli geçim sıkıntısını mahirane bir üslupla arz etmiştir. Sonra da Peygamberlerin Allah'la aralarında bir bağ bulunduğuna ve dualarının kabul edileceğine inandığını ifade ederek yaşadıkları zorlukların kavminden def'i için kendisinden dua etmesini istemiştir. Bu beyitler de onun Hz. Peygamber'e olan muhabbetine ve imanının hakikatine delalettir.¹⁸⁹

وَلَا زَا جِرَاتِ الطَّيْرِ مَا اللَّهُ صَانِعٌ
يَدُوقُ الْمَنَائِبَ أَوْ مَتَى الْغَيْثُ وَاقِعٌ
لَعَمْرُكَ مَا تَدْرِي الضَّوَّارِبُ بِالْحَصَى
سَلُّوهُنَّ إِنْ كَذَّبْتُمُونِي مَتَى الْفَتَى

*“Hayatına yemin olsun ki ne çakıl taşlarıyla vuranlar bilir.
Ne de kuşları bağırarak kovanlar, Allah'ın yapacaklarını.
Eğer inanmıyorsanız bana, sorun onlara!
Şu genç ne zaman ölümü tadar veya yağmur ne zaman yağar?” (Tavîl)¹⁹⁰*

Lebîd b. Rebî'a ilk beyitte Allah'ın gerçekleştireceği fiilleri hiçbir varlığın bilemeyeceğine dair bir tasvir zikretmiştir. Nitekim “Gaybın anahtarları yalnızca O'nun katındadır. Onları ancak O bilir. Karada ve denizde olanı da bilir. Hiçbir yaprak düşmez ki onu bilmesin. Yerin karanlıklarında da hiçbir tane, hiçbir yaş, hiçbir kuru şey yoktur ki apaçık bir kitapta (Allah'ın bilgisi dâhilinde, Levh-i Mahfuz'da) olmasın.”¹⁹¹ ayetinde de farklı örneklerle bu husus vurgulanmıştır. İkinci beyitte de falanca gencin ölüm vaktine ve yağmurun ne zaman yağacağına dair sorular yönelterek fikrini desteklemiştir. Bu beyitte de “Kıyametin ne zaman kopacağı bilgisi şüphesiz yalnızca Allah katındadır. O, yağmuru indirir, rahimlerdekini bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Hiç kimse nerede öleceğini de bilemez. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, (her şeyden) hakkıyla haberdar olmandır.”¹⁹² ve “Sizi bir çamurdan yaratan, sonra ölüm zamanını takdir eden ancak O'dur.”¹⁹³ ayetlerinin manen izleri görülmektedir.

مَنْ يَبْسُطُ اللَّهُ عَلَيْهِ إِصْبَعًا

¹⁸⁶ 'İlhiz; Câhiliye döneminde kıtlık zamanında kan ve deve yününün karıştırılıp sonrasında ateşte kızartılmasıyla veya iri kenelerle karıştırılmasıyla hazırlanan bir yiyecek türüdür. bk. Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh: Tâcû'l-luga ve şihâhü'l-'Arabiyye*, thk. Ahmed 'Abdülgafûr 'Attâr (Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâ'yîn, 1987), 3/887; Ebû'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ ez-Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*, thk. Komisyon (b.y.: Dâru'l-Hidâye, ts.), 15/243.

¹⁸⁷ Lebîd b. Rebî'a, *Dîvân-ı Lebîd*, 97-98.

¹⁸⁸ Lebîd b. Rebî'a, *Dîvân-ı Lebîd*, 97; Mahmûd, “Şi'ru Lebîd b. Rebî'a el-İslâmî”, 309.

¹⁸⁹ Mahmûd, “Şi'ru Lebîd b. Rebî'a el-İslâmî”, 310.

¹⁹⁰ Lebîd b. Rebî'a, *Dîvân-ı Lebîd*, 57.

¹⁹¹ el-En'âm 6/59.

¹⁹² Lokmân 31/34.

¹⁹³ el-En'âm 6/2.

بِالْخَيْرِ وَالشَّرِّ بَأَيِّ أَوْلِعَا
يَمْلَأُ لَهُ مِنْهُ ذُنُوبًا مُمْتَرَا
وَقَدْ أَبَادَ إِرْمَا وَتَبِعَا
وَقَوْمَ لُقْمَانَ بْنِ عَادٍ أَخْشَعَا
إِذْ صَارَ غَوْهُ فَأَبَى أَنْ يُصْنَرَا
وَالْفَيْلِ يَوْمَ عُرْنَاتٍ كَعَكَا
إِذْ أُرْمِعَ الْعُجْمُ بِهِ مَا أُرْمَعَا
نَادَى مُنَادٍ رَبِّهٖ فَاسْمَعَا
فَدَبَّ عَنْ بِلَادِهِ وَوَرَّعَا
وَحَاتِسَ الْحَاسِرَ وَالْمُقْتَنَعَا
وَأَقْلَتَ الْحَيْثُ بِحَزِيٍّ مُوَجَعَا
ثُمَّ أُخْرَاهُمْ دِمَاءَ دُفَعَا

“Kimin üzerine uzatırsa parmaklarını Allah,
Hayra da düşkün olsan şerre de,
Doldurur onun için katından nasibini.
Helak etmişti İrem ve Tübbâ’ kavimlerini.
Zelil etti Lokman b. Âd’in kavmini de.
Zira mukavemet ettiler O’na, Lokman da karşı koydu onlara mücadeleyeyle.
Urenat194 günü fili durdurdu ve geri çekti.
Karar verdi acem (Ebrehe) yapacağı şeye.
Bir münâdî nidâ etti Rabbine ve duyurdu sesini.
Rabbi de müdafaa etti yurdunu ve engel oldu (yıkıma).
Durdurdu miğfersiz ve miğferi olan askerleri.
Kaçarak kurtuldu ordu acı veren bir utançla.
Askerlerin diğerleri ise fişkıarak kan kusuyordu.” (Recez)¹⁹⁵

Yukarıdaki ilk üç beyitte Allah Teala’nın ister iyi ister kötü karakterli olsun dilediği herhangi bir kimseye rızkından bolluk sunacağı ifade edilmiştir. Nitekim bu beyitlerde “Allah, rızkı dilediğine bol verir, (dilediğine de) kısar.”¹⁹⁶, “De ki: “Şüphesiz, Rabbim rızkı kullarından dilediğine bol bol verir ve (dilediğine) kısar.”¹⁹⁷ ve “Bir de Yahudiler, “Allah’ın eli bağlıdır” dediler. Söylediklerinden ötürü kendi elleri bağlansın ve lânete uğrasınlar! Hayır, O’nun iki eli de açıktır, dilediği gibi verir.”¹⁹⁸ ayetlerinin izleri görülmektedir. Devamındaki beyitlerde şair, İrem ve Tübbâ’ ve Âd kavimlerinin resullerine karşı mukavemet etmeleri sebebiyle helak edildiklerini ve Hz. Lokman’ın kavmiyle mücadelesini dile getirmiştir. Nitekim bu beyitlerde “Onlardan önce Nûh kavmi, Ress halkı ve Semûd kavmi, Âd ve Firavun, Lût’un kardeşleri, Eykeliler, Tübbâ’ kavmi de yalanlamıştı. Bütün bunlar (kendilerine gönderilen)

¹⁹⁴ Arafat’ın alt tarafında bir yer. bk. Lebîd b. Rebî’a, *Divân-ı Lebîd*, 61.

¹⁹⁵ Lebîd b. Rebî’a, *Divân-ı Lebîd*, 60-61.

¹⁹⁶ er-Ra’d 13/26.

¹⁹⁷ Sebe’ 34/39.

¹⁹⁸ el-Mâide 5/120.

peygamberleri yalanladılar, böylece kendilerini uyardığım şey gerçekleşti.”¹⁹⁹, “(Ey Muhammed!) Rabbinin, (Hûd'un kavmi) Âd'e, şehirler içinde benzeri kurulmamış olan, sütunlarla dolu İrem'e, vadide kayaları oyan (Salih'in kavmi) Semûd'a, kazıklar sahibi Firavun'a ne yaptığını görmedin mi?”²⁰⁰, “Bunlar mı daha hayırlı, yoksa Tübba' kavmi ile onlardan öncekiler mi? Onları helâk ettik. Çünkü onlar suçlu kimselerdi.”²⁰¹, “Âd kavmine gelince, onlar da uğultulu ve dondurucu şiddetli bir rüzgârla helâk edildi.”²⁰² ve “Biliniz ki Âd kavmi, Rablerini inkâr etti. (Yine) biliniz ki Hûd'un kavmi Âd, Allah'ın rahmetinden uzaklaştı.”²⁰³ ayetlerine işaret edilmektedir. Son kısımdaki beyitlerde ise fil vakası, yenilgiye uğrayıp harap ve bitap halde kaçmak durumunda kalan aciz askerler, onlara karşı koymak için rabbine nida eden bir münâdî ve Allah'ın onların planlarını boşa çıkarması hususları tasvir edilmiştir. Nitekim bu beyitler de Lebîd b. Rebî'a'nın müslüman olduktan sonra şiirinin özüne ve şairliğine İslâm'ın hâkim olduğuna delalet etmektedir.²⁰⁴ Netice itibariyle bu çalışmada Lebîd b. Rebî'a'nın divanında Kur'an-ı Kerim ayetleri ile lafız veya mana itibariyle örtüşen 62 beyit tespit edilmiştir.

Sonuç

Lebîd b. Rebî'a'nın İslâm öncesi söylemiş olduğu muhtemel beyitleri incelendiğinde fahr, risâ, vasıf, hikmet, hiciv ve gazel gibi klasik Arap şiiri konularıyla beraber hanîf inancının tezahürlerini de görmek mümkündür. İslâm sonrasında ise hiç şiir söylemediği ya da tek bir beyit söylediğine dair iddialar, genellikle aynı ifadeler ve örneklerle klasik kaynaklardan aktarılmıştır. Hâlbuki onun şiirleri bütüncül bir şekilde incelenip karşılaştırıldığında İslâm ruhunu taşıyan ve İslâmî öğretilerden süzülmesi anlaşılan; Kur'an-ı Kerim ile lafız veya mana itibariyle örtüşen birçok beyti bulunmaktadır. Nitekim ona nispet edilen şiirler içerik ve mana itibariyle ele alındığında bir taraftan Câhiliye zihin kodlarını taşıdığı çok açık olan kavram ve içerikli beyitler, diğer taraftan câhilî bir zihin dünyasından sâdır olması mümkün olmayacak kadar nezih ve yüce anlam içerikli beyitler bulunmaktadır.

Dolayısıyla bu çalışmada Lebîd b. Rebî'a'nın İslam sonrası söylediği muhtemel beyitleri ayetlerin içeriğiyle karşılaştırılarak ayrıntılı olarak incelenmiş olup bu şiirlerinde ele alınan konuların ve vurgulanan mesajların İslâm'ın ruhuna ve özüne uygun bir mana ve üslupla aktarıldığı saptanmıştır. Nitekim birçok beyitte hamd, yücelik, fazilet ve ihsan gibi kavramların sahibinin yalnızca Allah olduğu ifade edilmiştir. Yine Allah Teala'nın gökleri, yeri ve bütün kâinatı yaratmasındaki eşsiz ve hassas ölçüden bahsedilmiştir. Bunların yanı sıra Allah Teala'nın varlığının delillerinde cehalete düşmeyenler için nice ibretler olduğu, Kur'an-ı Kerim'in yok edilemeyeceği ve hükmünün değiştirilemeyeceği gibi hususlar vurgulanmıştır.

Ölüm konusuna da birçok beyitte değinen şair, canın bir emanet olduğu ve herkesin Allah'a döndürüleceğini ifade ederek hiçbir canlının ölümden kurtulamayacağına dair tasvirler yapmıştır. Kişinin ecelinin geride bırakılması veya öne alınması, Allah'ın dilediğini hidayete

¹⁹⁹ Kâf 50/12-14.

²⁰⁰ el-Fecr 89/6-10.

²⁰¹ ed-Duhân 44/37.

²⁰² el-Hâkka 69/6.

²⁰³ Hûd 11/60.

²⁰⁴ Mahmûd, “Şi'ru Lebîd b. Rebî'a el-İslâmî”, 309.

erdirip dilediğini de dalalette bırakması, hayrın elinde olması ve dilediği her şeyi yapması ve insanların Allah'ın kitabını silemeyeceklerine dair beyitlerde zikredilen manalar ayetlerle tamamen örtüşmektedir. Ayrıca bütün işlerin hükmünün Allah'tan gelip yine Allah'a varacağı inancı sıklıkla vurgulanmıştır. Farklı beyitlerde de İrem, Âd ve Semûd kavimlerinin helak olmalarından bahsedilmiştir. Takva konusu üzerinde de bilhassa duran şair, Rabbimize karşı takvalı olmanın ölçülerinden bahsetmiş ve inanan kimseler için takvanın en üstün kazanç olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca Hz. Peygamber'e (s.a.v.) hitaben beyitlerinde yaratılan aralarındaki güçlü bağa ve kabul edileceğine inandığını belirterek kendisinden dua etmesini istemiştir.

Lebîd b. Rebî'a'nın İslâmî şiirlerinin muhteviyatına bakıldığında genellikle tevhîd ekseni olduğu, Allah'a itaati ve takvalı olmayı vurguladığı görülmektedir. Bütün bu tespit ve tahlillerden sonra Lebîd b. Rebî'a'nın İslâm sonrası söylediği anlaşılan beyitlerinde bazen lafzen bazen de mana itibarıyla Kur'an ayetlerinden iktibaslar yaptığı ve çoğu beyitte de ayetlere mefhûm yönüyle işaret ettiği aşikâr bir durumdur. Sonuç olarak Lebîd b. Rebî'a'nın Müslüman olduktan sonra İslâm ruhunu taşıyan önemli ölçüde birçok beyit söylediği görülmektedir. O halde Lebîd b. Rebî'a'nın tevhîd, nübüvvet, ahiret, ecel, tevbe, tevekkül, ihsan, takva, salih amel vb. içeriklere sahip şiirlerinin İslâm dönemine ait olması gerekir ki makalemizin sonunda da bu kanaate varılmıştır.

Kaynakça | References

- 'Alî, Cevâd. *el-Mufasssal fî târîhi'l-'Arab kable'l-İslâm*. 10 Cilt. Bağdat: Câmîatü Bağdat, 1413/1993.
- 'Askerî, Ebû Hilâl. *Kitâbü's-sinâ'ateyn*. thk. 'Alî Muhammed el-Becâvî vd. b.y.: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-'Arabiyye, 1952.
- Asmaî, Ebû Sa'îd 'Abdülmelik b. Kureyb. *Kitâbü fuhûleti's-şu'arâ*. thk. Salâhuddîn el-Müneccid. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Cedîd, 1980.
- Brockelmann, Carl. *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*. thk. 'Abdülhalîm en-Neccâr-Ramazân 'Abdüttevâb. 6 Cilt. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1977.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd. *es-Sihâh: Tâcü'l-luga ve shâhü'l-'Arabiyye*. thk. Ahmed 'Abdülğafûr 'Attâr. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1987.
- Cumahî, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Sellâm. *Tabakâtü fuhûli's-şu'arâ*, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir. 2 Cilt. Cidde: Dâru'l-Medenî, ts.
- Cübûrî, Yahyâ. *Lebîd b. Rebî'a el-'Âmirî*. Kuveyt: Dâru'l-Kalem, 1983.
- Cübûrî, Yahyâ. *Şi'ru'l-muhadramin*. Bağdat: Mektebetü'n-Nahda, 1964.
- Çetin, Nihad M. *Eski Arap Şiiri*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2. Basım, 2011.
- Çinkılıç, Recep. "Lebîd b. Rabî'a ve Divanındaki Dinî Şiir Örnekleri". *Nüşa* 21/53 (Aralık 2021), 213-242.
- Dayf, Şevkî. *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî el-'Asru'l-İslâmî*. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1963.
- Demirayak, Kenan. *Arap Edebiyatı Tarihi-I Cahiliye Dönemi*. Kayseri: Fenomen Yayınları, 4. Basım, 2019.
- Fâhûrî, Hannâ. *el-Câmî' fî târîhi'l-edebi'l-'Arabî*. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1986.
- Ferrûh, Ömer. *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1981.
- İbn 'Abdilberr, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. 'Abdillâh b. Muhammed. *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*. thk. 'Abdullâh 'Abdulmuhsin et-Turkî. 9 Cilt. b.y.: Merkezü'l-Buhûs ve'd-Dirâsâti'l-'Arabiyye ve'l-İslâmiyye, 1440/2019.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed 'Abdullâh b. Müslim ed-Dîneverî. *eş-Şi'r ve's-şu'arâ*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 2 Cilt. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1982.
- İsfahânî, Ebû'l-Ferec 'Alî b. el-Hüseyn b. Muhammed. *el-Eğânî*. thk. İhsân Abbâs. 25 Cilt. Beyrut: Dâr-u Sâdır, 2008.
- Kureşî, Ebû Zeyd Muhammed b. Ebi'l-Hattâb. *Cemheretü eş'âri'l-'Arab fi'l-Câhiliyye ve'l-İslâm*. thk. 'Alî Muhammed el-Becâvî. Kahire: Nahdatu Mısır, 1981.
- Lebîd b. Rebî'a. *Divân-ı Lebîd b. Rebî'a el-'Âmirî*. thk. Hamdû Tammâs. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2004.
- Mahmûd, Vâil Salâh İsmâîl. "Şi'ru Lebîd b. Rebî'a el-İslâmî". *Mecelletü Külliyyeti'l-'Arabiyye bi İtâi'l-Bârûd* 35/2 (Nisan 2022), 281-348.
- Matpan, Ebubekir. "Muhadram Şair Lebîd b. Rebî'a'nın Hayatı ve Muallakâsındaki Fahr Teması". *Dariühadis İslami Araştırmalar Dergisi* 2 (Haziran 2022), 38-74.
- Merzûbânî, Ebû 'Ubeydillâh Muhammed b. 'İmrân. *el-Müveşşah fî meâhizi'l-'ulemâi 'ale's-şu'arâ*. thk. Muhammed Huseyn Şemsuddîn. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995.
- Nûruddîn, Hasan Ca'fer. *Lebîd b. Rebî'a el-'Âmirî: Hayâtuhû ve şî'ruhû*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- Özdemir, Abdurrahman. *Eski Arap Şiirinin Zirve İsimlerinden Biri Lebîd b. Rabî'a el-'Âmirî ve Divanı*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2007.
- Özdemir, Abdurrahman. "Muallaka Sahibi Bir Sahâbî: Lebîd b. Rebî'a el-'Âmirî ve Divânına Şiir Konuları Bağlamında Bir Bakış". *İslami İlimler Dergisi* 1/1 (Nisan 2006), 117-143.
- Safedî, Salâhuddîn Halîl b. Aybeg. *el-Vâfi bi'l-vefeyât*. thk. Ahmed el-Arnâvût vd. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1420/2000.

Şentemerî, Ebü'l-Haccâc Yûsuf b. Süleymân. *Eş'âru'ş-su'arâi's-sitte el-Câhiliyyin*, thk. Muhammed 'Abdulmün'im Hafâcî. 2 Cilt. Bursa: Mektebetü 'Abdilhamîd Ahmed Hanîfî. 1373/1954.

Zebîdî, Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ. *Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*. thk. Komisyon. 40 Cilt. b.y.: Dâru'l-Hidâye, ts.

Zeydân, Corcî. *Târîhu âdâbi'l-lugati'l-'Arabiyye*. Kahire: Müessesetü Hindâvî, 2013.

Zeyyât, Ahmed Hasan. *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1993.